

MASTEROPPGAVE

En kvalitativ studie av hvordan temaet transidentitet og transelever i norsk skole håndteres av ulike involverte aktører.

A qualitative study of how the topic of transidentity and trans students in Norwegian schools is handled by various actors involved.

Sofie Storebø

Master i samfunnsfagdidaktikk

Institutt for pedagogikk, religion og samfunnsfag.

Veileder: Marit Tjomsland

16.05.2022

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, jf. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 12-1.

Sammendrag

Denne masteroppgaven er en undersøkelse av hvordan samfunnet på ulike nivåer tilrettelegger for at norske skoler kan møte transelever og transidentitet på en god måte. Bakgrunnen for valg av temaet er interesse for å bidra til et inkluderende samfunn hvor alle kan være seg selv uavhengig av kjønns- og seksualitetsnormene. Masteroppgaven har som formål å svare på problemstillingen «*Hvordan håndterer ulike involverte aktører kjønnsidentitetstematikken i den norske skolen?*» Det ble brukt tre typer for metode som utfyller hverandre: 1. Dokumentanalyse. 2. deltakende observasjon. 3. Intervju. Datainnsamlingen foregikk høsten 2021. Oppgaven støtter seg på et kjønnteoretisk rammeverk. Sentrale funn i studien er at det fortsatt er mye berøringsfrykt i ulike sektorer av samfunnet, men vi har gått fra å ha et konstruktivistisk syn på dette med å gjøre kjønn, der det er to kjønn (jente og gutt), en mor og en far og der jenter og gutter har ulike leker – til et samfunn som er mer åpent for aksept og friheter innen kjønnsidentitetstematikken. Det er ikke noen generelle tiltak i skolen når det kommer til kjønnsidentitetstematikken, men mennesker som jobber med barn- og unge må være med på å bryte heteronormene samfunnet bærer preg av. Selv om vi har kommet en lang vei siden tematikken først kom på den nasjonale politiske agendaen i 2008, har vi fortsatt en vei igjen å gå.

Summary

This master's thesis is a study of how society at various levels facilitates that Norwegian schools meet trans students in a good way. The background for choosing the topic is interest in creating an inclusive society, where everyone can be themselves regardless of gender and sexuality norms. The purpose of the master's thesis is to answer the question «*How do various involved actors handle the issue of gender identity in Norwegian schools?* » Three types of related methods were used: 1. Document analysis. 2. Participatory observation. 3. Interviews. data collection took place in the autumn of 2021. The thesis is based on a theoretical foundation drawing on gender theory. Central findings are that there is still a lot of insecurity and anxiety related to dealing with the theme in different sectors of society, but we have moved from a constructivist view of “doing gender” – in the direction of a society that is more open and accepting when it comes to gender identity related freedoms. Rather than aiming to establish fixed rules or routines regarding how to deal with gender-identity related issues in school, one should seek to inform and motivate people who work with children and youth to influence and even break the heteronorms that characterizes society. Although progress has been made since this topic first became part of the national political agenda in 2008, there still is a long way to go.

Forord

Det siste av fem fine år på Høgskulen på Vestlandet er nå ferdig. Studiet har vært både fantastisk, men også tøft – spesielt det siste året. Masteroppgaven ga meg mye motgang i starten, men den har også vært ekstremt lærerik. Det har vært en stressende periode, med mestringsfølelse, glede for å endelig være ferdig, og følelsen av tristhet fordi en går inn i en ny epoke av livet. Med dette vil jeg takke de som gjorde dette mulig;

Takk til FRI som har vært en viktig ressurs i oppgaven min fra starten av, og til andre deltakere som har vært med på å gjøre studien gjennomførbare. Uten dere hadde det ikke gått.

Jeg vil også takke mine gode venninner, Eline og Harriet. Timene på skolen hvor vi har skrevet, ledd, vært oppgitt, og spilt hverandre gode. Dette er en tid jeg kommer til å se tilbake på resten av livet. Jeg vil også takke familien min, som har vært støttende gjennom alle disse fem årene. Spesielt pappa og min bestemor, som ved gjentatte anledninger har sagt «dette klarer du».

Gjennom arbeidet med masteren har jeg også hatt en god veileder som har vært til stor hjelp. Så takk til Marit Tjomsland. Veiledningen jeg har fått har vært avgjørende, og har hjulpet meg når jeg satt fast og ikke hadde troen.

HVL, Mai 2022.

Innholdsfortegnelse

1.0 INNLEDNING	8
1.1 FORMÅL OG BAKGRUNN	8
2. HISTORISK BAKGRUNN OG TIDLIGERE FORSKNING	10
2.1 HISTORISK TILBAKEBLIKK	10
2.2 TIDLIGERE FORSKNING	12
2.3 PROBLEMSTILLING	14
3.0 TEORETISK FORANKRING	16
3.1 PSYKOANALYTISK TILNÆRMING	16
3.1.1 Sigmund Freud	17
3.1.2 Diskursiv tilnærming til kjønn	18
3.1.3 Judith Butler	19
3.2 BIOLOGISK KJØNN	21
3.2.1 Joan Roughgarden	21
3.3 HETERONORMATIVITET	22
3.4 SKEIV TEORI / QUEER THEORY	23
3.4.1 LHBTIQ (= Lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, skeive og intersex)	24
3.4.2 Kjønnsinkongruens / trans	24
3.6 BARN OG SEKSUALITET	25
4.0 METODE	26
4.1 KVALITATIV FORSKNINGSMETODE	26
4.2 PRAKTISK GJENNOMFØRING AV DATAINNSAMLINGEN	26
4.3 FASE 1: UFORMELL SAMTALE OG DOKUMENTANALYSE	27
4.4 FASE 2: DELTAKENDE OBSERVASJON	28
4.4.1 Kurs Nr.1	28
4.4.2 Kurs Nr.2	29
4.5 FASE 3: SEMISTRUKTURERT INTERVJU	30
4.6 INTERVJUGUIDE OG -GJENNOMFØRING	31
4.7 ETISKE HENSYN	31
4.8 VALIDITET OG REHABILITERT	32
DEL 2: ANALYSE	34
5.0 GJELDENE NASJONALE RETNINGSLINJER SOM UTTRYKT I LOVER, UTREDNINGER, HANDLINGSPLANER OG ANDRE OFFENTLIGE DOKUMENT	36
5.1 LOVER	36
5.1.1 Diskrimineringsloven om seksuell orientering	36
5.1.2 Likestillings- og diskrimineringsloven	36
5.1.3 Endring av juridisk kjønn, før 2016	37
5.1.4 Lov om endring av juridisk kjønn	38
5.2 STORTINGETS OPPTRAPPINGSPLANER FOR PSYKISK HELSE	39
5.2.2 Opptrappingsplanen for psykisk helse (1999-2008)	39
5.2.2 Stortingsopptrappingsplan for barn og unges psykiske helse (Prop. 121 S (2018-2019))	40
5.3 LEVEKÅRSUNDERSØKELSER DER TÉN I LHBT ER MED	42
5.3.1 Alskens folk, 2013	42
5.3.2 Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår, 2021	43
5.4. HANDLINGSPLANER OG ANDRE PLANER	44
5.4.1 En milepæl for handlingsplaner	45
5.4.2 Trygghet, mangfold, åpenhet. Regjeringens handlingsplan for 2021-2024	46
5.4.3 Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger	48

5.5 LÆREPLANER	48
5.5.1 LK06	48
5.5.2 Fagfornyelsen	51
5.7 KONKLUSJON	53
6.0 FRI – FORENINGEN FOR KJØNNS- OG SEKSUALITETSMANGFOLD	56
6.1 FRI SOM INTERESSEORGANISASJON	56
6.2 INNHOLDSANALYSE AV KURS	57
6.2.1 Toleransepedagogikk / normkritisk pedagogikk	59
6.2.2 Bryte ned kjønnsnormer	59
6.2.3 Realisering av nasjonale retningslinjer	61
6.3 KONKLUSJON	62
7.0 BERGEN OG HARSTAD KOMMUNE	64
7.1 HANDLINGSPLANER PÅ KOMMUNENIVÅ	64
7.1.1 Regnbuebyen Bergen – Plan for kjønns- og seksualitetsmangfold	64
7.1.2 Handlingsplan 2020-2023 for kjønns- og seksualitetsmangfold (Harstad)	67
7.1.3. sammenligning av de to handlingsplanene	68
7.2 INTERVJU MED ANSATT I HARSTAD KOMMUNE SOM JOBBER MED GJENNOMFØRINGEN AV HANDLINGSPLANEN FOR KJØNNS- OG SEKSUALITETSMANGFOLD (2020-2023)	69
7.3 KONKLUSJON	73
8.0 AVSLUTNING	76
9.0 LITTERATURLISTE	78
10. VEDLEGG	86
10.1 INFORMASJONSSKRIV	86
10.2 INTERVJUGUIDE	90

1.0 Innledning

1.1 Formål og bakgrunn

I begynnelsen av masterstudiet ble det lest gjennom HVL's liste over mulige tema for masteroppgaven. Temaet om kjønn og trans fanget oppmerksomheten min. Dette var ikke noe jeg hadde hørt om når jeg har vært ute i praksis, og jeg ble dermed nysgjerrig på hva som var der ute når det kom til tematikken. Jeg begynte å stille spørsmål om hvordan skolene håndterer dette, og om de har spesielle tiltak eller handlingsplaner. Fort fant jeg ut at det ikke var mye forskning rundt trans-temaet i norsk kontekst, og at svært få har koblet det til skolesammenheng. Jeg fant imidlertid ut at det var en del handlingsplaner på feltet. Grunnen til at det er lite forskning på temaet kan ha med å gjøre at det er et tema som har vært tabubelagt i lang tid, men også at temaet fremdeles omgis av berøringsfrykt. Oppmerksomhet rundt temaet eksploderte imidlertid da serien «født i feil kropp» kom på TV2 i 2014, og det har vært mer fremme i lyset siden.

I 2014 var det totalt 164 registrerte som ble behandlet for kjønnsinkongruens i Norge (voksne og barn), mens i 2020 var det 407 under 18 år som ble sendt til utredning (Tønese, 2020). Dette sier noe om hvor kraftig fenomenet har økt de siste årene. Det er rimelig å anta at det at temaet kjønnskifte hos barn og unge fikk en egen serie på TV2 har bidratt til et økt fokus. Det ble mer rom for å føle seg annerledes, og folk fikk det belyst mer enn tidligere, blant annet på sosiale medier og tv. Noen mener at det kanskje har blitt for mye søkelys på det i det siste, og at det er blitt en del av en populærkultur. For hvordan kan egentlig små barn føle på at de ikke er tilfreds i sin fødte kropp? Det finnes i dag svært ulike syn på dette.

Måten temaet behandles på i Fagfornyelsen, den nye læreplanen som gjelder fra 2020 (Utdanningsdirektoratet, 2020), tyder på at myndighetene ser det som en del av sitt ansvar å hjelpe barn med å utvikle kompetanse til å håndtere, respektere og vise forståelse for tematikken rundt kjønnsinkongruens. I læreplanen for samfunnsfag står det blant annet at elevene på 4.trinn skal kunne «Samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s.7). I 7.trinn er et av kompetansemålene at elevene skal kunne «reflektere over variasjonar i identitetar, seksuell orientering og kjønnsuttrykk, og eigne og andre sine grenser knytte til

kjensler, kropp, kjønn og seksualitet og drøfte kva ein kan gjere om grenser blir brotne» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s.9). Ifølge kompetansemål for 10.trinn skal elevene kunne «reflektere over korleis identitet, sjølvbilete og eigne grenser blir utvikla og utfordra i ulike fellesskap, og presentere forslag til korleis ein kan handtere påverknad og uønskte hendingar» (Utdanningsdirektoratet, 2020, s.11). Kompetansemålene er frie for tolkning, så det kommer her an på lærerens verdier. Dette skal sees nærmere på i kapittel 5.

Det jeg ønsker å finne svar på i masterprosjektet mitt er hvordan dette temaet håndteres i nasjonale retningslinjer, men også i skolen. Hvordan det tilrettelegges for elever som ikke føler seg tilfreds i sin egen kropp, og dermed bryter kjønnsnormene. Hva samfunnet og skolen gjør for at disse elevene skal føle seg ivaretatt. For å svare på disse spørsmålene har jeg valgt en bred tilnærming til temaet, hvor jeg både ser på hva målsetningene på feltet er ifølge norske styringsdokumenter, hvordan disse målsetningene fortolkes og formidles av FRI, en interesseorganisasjon som er en av de største leverandørene av kompetanse på feltet inn mot den norske skolen, og hvordan noen norske kommuner arbeider for å imøtekomme målsetningene i sine skoler. Bakgrunnen for denne tilnærmingen vil bli nærmere diskutert i kapittel 4.

2. Historisk bakgrunn og tidligere forskning

I dette kapitlet skal historiske aspekter av temaet belyses, og tidligere forskning. Her går en inn på ulike årstall som har en stor betydning for LHBT+ personer, og som har vært med på å forandre samfunnet til slik det er i dag. Levekårsundersøkelser er også blant de dokumentene som skal sees på. Bildet de tegner tydeliggjør enda mer grunnen for valg av tema for masterprosjektet.

2.1 Historisk tilbakeblikk

Homoseksualitet har vært ansett som et uønsket element i Norge helt tilbake til norrøn kultur. I vikingetiden kunne man bli lyst fredløs dersom man drev med homoseksuelle handlinger. Begrunnelsen for dette var en oppfatning av de to kjønnene som komplementære, og at menn derfor aldri skulle ta en kvinnes posisjon (Berge, 2021).

Homoseksuelle handlinger var forbudt helt frem til 21. april 1972, da den gamle straffeloven §213 fra 1902 opphørte. I den loven ble seksuell omgang mellom menn likestilt med å ha seksuell omgang med dyr (Tveiter, 2019). Det Norske Forbundet av 1948, som ble etablert i 1953, jobbet i hovedsak mot denne paragrafen.

Justisdepartementet uttrykte i 1971 at denne loven nærmest var sovende, og at den først og fremst tjente til å markere en moralsk holdning mot homoseksualitet:

«§ 213 første ledd har i de senere år meget sjelden vært anvendt i praksis. Dersom straffebudet i det hele tatt har noen funksjon i dag, må det vesentlig være å stå som uttrykk for en moralsk avstandtaken fra homoseksualitet. Men det kan ikke være en oppgave for lovgiveren å sette eller opprettholde straff for alle handlinger som det i samfunnet er en moralsk reaksjon imot.» (Ot.prp. nr 5 (1971-1972), s.7).

Norge var et av de siste landene i Europa som avkriminaliserte homofili. Vi var også blant de siste som avkriminaliserte samboerskap utenfor ekteskap (Berge, 2021). Ideen om at folks sexliv var et offentlig anliggende som burde reguleres ved lov stod altså lenge sterkt i Norge.

Det neste som skjedde juridisk på dette feltet var at det i 1981 ble vedtatt en lov som blant annet skulle beskytte de homofile mot krenkende ytringer, som første landet i verden (Endringslov om straffeloven, 1981, §135). Jf. Straffeloven 1902 §135 a, og videreført i straffeloven 2005 §185 (Straffeloven, 2005, §20-185). Andre former for ikke-heteronormative seksuelle orienteringer enn homoseksualitet ble ikke nevnt før i 2005 i noen offentlige dokumenter. Da ble begrepene *seksuell orientering*, *kjønnsidentitet* og *kjønnsuttrykk* nevnt (Straffeloven, 2005, §20-185).

Partnerskapsloven var den neste milepælen av stor betydning for homofiles rettigheter. Den kom i 1993 og gav homofile rett til å inngå partnerskap. Dette skulle juridisk være en samlivsform som var parallell til ekteskap, men det var ikke mulig å adoptere eller til assistert befruktning. Den ene partneren kunne imidlertid adoptere barnet til den andre partneren (Lov om registrert partnerskap, 1993, §4). Norge var det andre landet i verden som innførte partnerskapslov (FHI, 2020). Vi hadde altså på få år gått fra å være spesielt konservative til spesielt progressive i juridiske spørsmål som hadde med ikke-heteronormativitet å gjøre.

Partnerskapsloven ble avløst av den kjønnsnøytrale ekteskapsloven i 2008. Endelig ble ekteskap mellom homofile likestilt med ulikekjønnede par, enda en milepæl i temaets historie. Gifte homofile kunne nå adoptere og det var mulig med assistert befruktning. I endringslov til ekteskapsloven mv. (2008, §1-13) står det imidlertid;

«en kirkelig vigsler kan også nekte å foreta vigsel dersom en av brudefolkene er skilt og den tidligere ektefellen lever, eller dersom brudefolkene er av samme kjønn».
(Endringslov til ekteskapsloven mv., 2008, §1-13).

Likestillingen inkluderte med andre ord ikke retten til kirkevigselse, det var tilgjengelig bare i den grad positivt innstilte prester var tilgjengelige. Regjeringen opprettholdt imidlertid fokuset på temaet, og kom blant annet med en handlingsplan i 2008 kalt «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2008).

2.2 Tidligere forskning

På tross av at debattklimaet når det gjelder ikke-heteronormative seksuelle identiteter som diskutert over har blitt veldig mye bedre det siste tiåret, er folks holdninger til mennesker med slike identiteter fortsatt preget av skepsis, og undersøkelser har dokumentert at levekår for lhbt+ personer fortsatt er vesentlig dårligere enn for gjennomsnittsbefolkningen (Anderssen et al., 2021, s.124). En viktig faktor her er det som kalles minoritetsstress: en situasjon der en får stress fra flere kanter dersom man tilhører en stigmatisert gruppe (van der Ros, 2013, s.55). Det oppstår slik en kronisk stressende situasjon for de det rammer, på grunn av deres minoritetsposisjon og interne stressfaktorer som; negativt selvbilde, lav selvfølelse og internaliserte fordommer (van der Ros, 2013, s.55). Hvordan den enkelte mestrer slikt stress har betydning for deres helse og identitet. Minoritetsstresset kan reduseres ved å jobbe med selvtilliten og med å akseptere at, som Jannecke van der Ros sier, (2013, s.55) «valg av kjønnsidentitet er en av flere måter å være (kjønnet) menneske på».

Forskningsstiftelsen Fafo gjennomførte en studie i 2010 for ansatte i Bergen kommune, der det viser seg at skoler og tekniske sektorer har høyere forekomst av negative holdninger til LHBS-personeren andre arbeidssektorer (Grønningsæter & Lescher-Nuland, 2010, s.86). I denne undersøkelsen ble ikke transpersoner tatt med, bare lesbiske, homofile, bifile og skeive, derfor LHBS. Hvorfor de ikke tok med transpersoner i studien begrunnet de med «I og med at vi i denne rapporten har tatt utgangspunkt i hvordan deltakerne i undersøkelsen definerer seg selv, har vi vært mest opptatt av å bruke de ordene som samlet sett ville være dekkende for identifisering av målgruppa. I spørreskjemaet har vi derfor spurt hva respondentene definerer seg som.» (Grønningsæter & Lescher-Nuland, 2010, s.25).

En norsk levekårsundersøkelse kalt «Alskens folk» kom i 2013. Det var den første norske undersøkelsen hvor «T» på LHBT kom inn, med spesielt fokus på kjønnsidentitetstematikk (van der Ros, 2013, s.5). Den ble gjennomført på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, med Jannecke van der Ros som direktør. Her fant de blant annet ut at de fleste transpersoner velger å skjule kjønnsidentiteten sin på arbeidsplassen, i frykt for å bli diskriminert eller utstøtt (van der Ros, 2013, s.5). Det kommer frem i undersøkelsen til Grønningsæter og Lescher-Nurland (2010, s.85) at transpersoner blant annet blir sett mer

ned på enn LHB. For transpersoner kan dette føre til internalisert transfobi; frykt for avvisning i nærerelasjoner eller i miljøet rundt personen med kjønnsidentitetstematikken (van der Ros, s.44). «Alskens folk» undersøkelsen ser også nærmere på transfobi og på hvordan det er ulike sider av fobien, den internaliserte og den som blir påført utenfra. Det pekes på at det kan være vanskelig å anerkjenne seg selv, men at i møte med andre med samme følelser minsker følelsen av å være alene (van der Ros, 2013, s.44). Et sosialt klima som tillater åpenhet rundt egen kjønnsidentitet, ser altså ut til å være sentralt for bedring av transkjønnedes levekår og psykiske helse. I undersøkelsen kommer det også frem at de fleste med kjønnsidentitetstematikk opplever kunnskapsfattige lærere og voksne, og at toleransen for å være annerledes er liten blant elever, der heteronormativitet virker å være et krav (van der Ros, 2013, s.94). Det kommer også frem at det er enklere for gutter med penis å bryte kjønnsuttrykket, enn for jenter med vagina å bryte (van der Ros, 2013, s. 94).

Vi ser i gjennomgangen over at 2008 representerte et vannskille i norsk fokus på transkjønn innen både forskning og politikk. Norge henger ofte litt bak internasjonale trender, og det er tilfelle også her. Det norske fokuset kom etter at flere internasjonale undersøkelser fant svært urovekkende funn. For eksempel fant man i en studie publisert i Storbritannia i 2007 at helsesektorens kunnskapsnivå når det gjaldt transkjønn var nedslående. Videre dokumenterte den at transfobisk mobbing foregikk overalt. Det fantes ikke minst på skolen, og både lærere og barn deltok (Whittle, Turner og Al-Alami 2007, s.63).

I år (2022) er det 50 år siden Stortinget opphevet straffeloven §213 som forbød seksuell omgang mellom menn. Andre former for ikke-heteronormativ seksualitet ble derimot ikke nevnt før i 2005. Det har skjedd mye siden den tid, vi er blitt mer åpen og det er mer snakk om kjønnsstatistikk – men vi har fortsatt en vei igjen å gå. Det er gjort lite norsk forskning på temaet, noe som fører til kunnskapsmangel, berøringsfrykt og negative holdninger. Det er klart at skolen vil være en sentral arena for arbeid for å fremme bedre og mer informerte holdninger på dette feltet, og også for å hjelpe unge transkjønnede med å akseptere og være komfortabel i egen kropp. Problemstillingen min har vokst frem mot denne bakgrunnen, og blir presentert under.

2.3 Problemstilling

Hvordan håndterer ulike involverte aktører kjønnsidentitetstematikken i den norske skolen?

- Hvordan diskuteres temaet i relevante norske styringsdokumenter, og hvor stor oppmerksomhet vies det?
- Hvordan fortolker interesseorganisasjonen FRI signalene i styringsdokumentene, og hvordan kommer dette til uttrykk i deres kunnskapsformidling?
- Hvordan jobber kommunale skolemyndigheter for å ivareta ansvaret de er pålagt for å ivareta temaet og de elevene det spesielt berører?

3.0 Teoretisk forankring

For mitt masterprosjekt er teorier med ulike tilnærminger til kjønn relevante. To hovedretninger finnes: Teorier som legger hovedvekt på biologiske faktorer i forklaringen av kjønn og kjønnete forskjeller, og teorier som oppfatter kjønn og kjønnete forskjeller som hovedsakelig sosialt skapt. Begge retningene er høyst relevante for denne oppgaven, og ulike versjoner av dem vil bli gjennomgått i følgende. Vesentlige deler av teksten i dette kapitlet er hentet fra et tidligere arbeid som utgjør en forberedende del av masteroppgaven.

En del begreper av viktighet for oppgaven vil også bli gjennomgått i dette kapitlet.

Videre skal en inn på teorier om barns seksualitet. Dette er relevant da det kan si noe om fra hvilken alder en kan oppleve at man bryter kjønnsnormene, og hvordan vi som voksne kan hjelpe barn og unge med å føle seg trygg i sin egen kjønnsidentitet.

3.1 Psykoanalytisk tilnærming

Den første tradisjonen jeg vil ta for meg har lenge hatt en dominerende stilling innen feministisk teori. Dette er på grunn av den «konstruktivistiske grunnholdningen til spørsmålet om kjønn» (Mortensen, 2017, s. 22). En konstruktivistisk tilnærming til kjønn betyr at man legger vekt på at kjønnsidentitet ikke er skapt av naturen og noe medfødt, men at det er et resultat av en langsom dannelsesprosess. Noen mener at denne tilnærmingen interesserte feminister på grunn av måten den forklarte hvordan seksualitet og kjønn ikke er naturlig gitt, men formes kulturelt. Det ga håp om et fremtidig samfunn hvor dette ikke var definert på en kvinnefiendtlig måte. Det er to hovedretninger innen denne tilnærmingen. Den angloamerikanske der en forholder seg primært til Freuds tekster, og Jacques Lacans fortolkning av Freud og den fransiske teoriutviklingen. Denne siste retningen ble avvist i både de angloamerikanske og franske feministiske miljøene. Den psykoanalytiske tilnærmingen kan forbindes med blant annet Judith Butler, som jeg skal se på siden

(Mortensen, 2017, s. 22-23). Denne tilnærmingen ble til under viktariatiden, der det var store forandringer i samfunnet og urbanisering (Mustad, 2019).

3.1.1 Sigmund Freud

«Kjønn er ingen gitt størrelse, men en identitet som etableres som et resultat av en lang og farefull utviklingsprosess» (Freud sitert av Mortensen, 2017, s. 23). Freud var en psykolog og nevrolog. Han hadde bred kunnskap, også utenfor fagområdet sitt, og regnes som grunnleggeren av den psykoseksuelle teorien om barns utvikling, som ble grunnlagt på slutten av 1800-tallet (Teigen & Rzadkowska, 2020). Teorien om barnets utvikling har tre stadier og er en beskrivelse av hvordan barnet selvstendig gjøres fra moren. Disse tre stadiene er det anale, det falliske og det orale stadiet. Relasjonen mellom mor og barn er grunnleggende for barnets utvikling. Denne teorien sier at guttebarnet vil kjenne seksuell tilknytning til sin mor, og en hatfølelse mot sin far på grunn av sjalusi for mors oppmerksomhet. Barnet identifiserer seg med sin far, som også er et fremtidsbilde for barnet. Instinktene til barnet blir samtidig fortrent i det ubevisste. Kjønnsideifikasjonen blir påtvunget i den patriarkale kulturen der farens ord er lov, og barnets utvikling av jebvissthet eller ego «skjer på bekostning av tilfredsstillelse av instinktene» (Mortensen, 2017, s.23). Det ubevisste er en trussel mot jegets integritet og identitet, og blir dermed en negativ forstyrrelse for barnet. I Freuds øyne er det typiske menneskebarnet denne lille gutten, og sentralt i hans teori står ødipuskomplekset mellom mor, far og guttebarnet. I denne trekantsituasjonen finnes det bare det maskuline og et privilegert organ, altså penis. Kjønn til kvinnen blir sett på som mangel på kjønn eller fraværende. Dermed blir guttebarnet ført til faren for identifisering på grunn av oppdagelsen av morens kastrerte kjønn. Guttebarnet vil sikre seg en maskulinitet. Denne teorien er basert på Freuds studier av perversjoner og patologiske lidelser, og den beskriver den «normale»- kjønnsideifikasjonen og heteroseksualiteten (Mortensen, 2017, s.23-24).

Den feministiske interessen for teorien skjer som en kritikk av Freuds uttalelse om kvinners seksualitet og jentebarnet. Kritikken går blant annet ut på mor-guttebarn forholdet, og Freuds beskrivelse av kvinner som «kasterte menn» eller som vesen som «har mangel på kjønn» (Mortensen, 2017, s. 24). Etter Jacques Lacans nylesning av Freud i 1960-årene, ble

forholdet til psykoanalysen forsterket hos feministene. Han var på samme side som Freud og mente at kvinner bare var til stede, men ikke egentlig hadde en eksistens. På bakgrunn av dette skulle man trodd at feminister ville forkaste teorien, men istedenfor fikk teorien en dominerende posisjon innen feministisk teori, noe som flere feminister kritiserte (Mortensen, 2017, s. 25-26). Freud hevdet altså at maskulinitet er det eneste «virkelige» kjønn og det som (gutte)barnet trekkes til. Lacans nylesning av denne teorien gjorde mange feminister enda mer kritisk til den.

Fraud sier ikke noe om transkjønn i hans sterkt hierarkiske fremstilling av de ulike kjønnene, hvor orden og tydelige kategorier er et kjerneelement. Nettopp på grunn av dette siste må vi anta at transkjønn hadde havnet nederst på rangstigen hans, siden det, sett fra hans perspektiv, innebærer kaos. Nå skal vi se nærmere på en tilnærming som feminister har vært langt mindre kritisk til, nemlig Foucaults diskursive forståelse av hvordan kjønn blir konstruert gjennom å bli snakket om.

3.1.2 Diskursiv tilnærming til kjønn

Dette er også en konstruktivistisk tilnærming, og den handler om hvordan kjønn og seksualitet konstrueres gjennom måten vi snakker om det på. Denne teorien tar utgangspunkt i Michel Foucaults arbeid. Han var en fransk teoretiker som blant annet så på sammenhengen mellom makt og diskurs. Teorien om at makt og diskurs henger sammen går ut på at verden er verden fordi vi sier det slik, og objekter i vår hverdag eksisterer på grunn av vår forståelse av dem. «Objekter eller gjenstander som kjønn, seksualitet og subjekt blir til, de får sin eksistens, gjennom de diskursene som tilsynelatende bare omtaler dem» (Engeland og Jegerstedt, 2017, s. 70). Dette skjer på ulike nivåer, det første nivået går ut på tid og rom diskursen, altså konteksten som forandrer ordenes betydning. Det Foucault mener med diskurs her er hvordan noe snakkes om, og hvordan situasjonen er opplagt til å snakke om det. I det andre nivået kan subjektene – altså de som deltar i samtalene – sine posisjoner plasseres, opprettes og fordeles gjennom deres medvirkning i diskurser. «Diskursen er altså en slags regulering av språkbruken som anviser hvem som kan snakke når om hva på hvilken måte.» (Egeland & Jegerstedt, 2017, s. 71).

Det Foucault mener med makt er at det som blir sagt om kjønn og seksualitet blir anerkjent og sant, og når diskurser blir dratt opp og fremhevet på andre måter blir de styrt av makt. Foucault tar et oppgjør med hvordan det vanlige maktbegrepet blir brukt til undertrykkelse. Gjennom å uttrykke den vanlige makt-ideen om at noen mangler det og andre har det, som man for eksempel gjør i marxismen, fratar man de man sier mangler makt den makten de faktisk har. Foucault bruker maktbegrepet til å trekke opp og konstruere, og ikke på den måten som ødelegger og undertrykker. Makt er til stede i alle forhold, og henger sammen i en dynamikk der alle er med, gjennom å tenke, handle og snakke som alle mennesker gjør. Det er ikke noe som er arvet eller som kan eies (Foucault referert av Egeland & Jegerstedt, 2017, s.71).

Maktbegrepet til Foucault gjør det «mulig å fange opp de mekanismene og fenomenene som umiddelbart virker naturlige og ahistoriske – for eksempel seksualitet og kjønnspraksiser – og vise at disse er produkter av maktutøvelse.» (Egeland & Jegerstedt, 2017, s.72). Dette har vært veldig viktig for feminismen og kjønnsteorien. Utviklingen av veldig mange teorier om seksualitet og kjønn har bakgrunn i Foucault. En del kjønnsforskere inspirert av feministisk teori mener han tenker for lite på det kroppslige kjønnnet til menn og kvinner. Andre kjønnsteoretikere synes at Foucault har funnet en tenkemåte som tydeliggjør en form for kjønnsforskning med et identitets politisk frigjøringsprosjekt som start (Egeland og Jegerstedt, 2017, s.73).

Foucault har altså også en konstruktivistisk forståelse av kjønn, men hovedfokus på hvordan vi konstruerer ting ved å snakke om dem på spesielle måter. «T» i LHBT kom ikke inn i norske levekårsundersøkelser før i 2013, dette viser at ord har makt. Hvordan – eller om - transpersoner blir snakket om i nasjonale styringsdokumenter og på skoler, er ifølge Foucault maktutøvelse.

3.1.3 Judith Butler

Butler er en av de mest omtalte kjønnsteoretikerne, på grunn av hennes alternative tenking i forhold til den tradisjonelle feminismen. Den tradisjonelle feminismen er mer opptatt av forskjellene mellom kvinner og menn, og inkluderer ikke andre seksuelle identiteter og

kjønnsidentiteter, som for eksempel transvestittisme og homoseksualitet. Butler mener at dette har ført til at feminismen har bidratt til å opprettholde det heteronormative regimet (jeg kommer tilbake til dette begrepet senere). Butlers tenkemåte var en ny måte å tenke kjønn på «som en gjøren, heller enn en væren» (Butler sitert av Jegerstedt, 2017, s. 74). Michel Foucaults teori om makt og diskurs er svært viktig for Butler, ettersom hun skriver om hvordan vi som subjekter tildeler hverandre kjønn og at dette er sosialt skapt. Butler hevder blant annet at kroppen blir produsert og formet av diskursive praksiser, og at denne formingen er ideologisk, og at den tvangsmessige heteroseksualiteten er en del av en norm som har makt over formingen. Butlers prosjekt er å bryte med denne ideologien (Butler sitert av Jegerstedt, 2017, s.76). Kjønn som performativ kategori ble gitt oppmerksomhet i boken *Gender trouble*, som var gjennombruddet for Butlers popularitet. Ifølge boken kan en forstå kjønn som sosialt dannet, ikke biologisk konstruert. Det sosiale kjønn er ikke performativt, men fritt og radikalt. Skillet mellom sosialt og biologisk kjønn blir snudd opp ned på av Butler, til forskjell fra andre kjønnsteorier og feministiske tenkemåter. Sosialt kjønn blir det primære, og biologisk kjønn det sekundære. Det sosiale kjønn skal legge til rette for tenking om et biologisk kjønn, og det ytre skal etterligne den «indre essens». Dermed er det opp til hver enkelt «å skape sitt eget kjønn», og forskjellen mellom sosialt og biologisk kjønn dekonstrueres (Butler sitert av Jegerstedt, 2017, s. 78). Butler illustrerer forskjellen mellom det indre og ytre, hvordan man føler seg og hva man viser, ved å spørre hvilket kjønn som er det «faktiske» i f.eks. drag. En kan ikke velge kjønn, og blir ikke det motsatte kjønn av å kle seg som det. Butler snakker om at den klassiske kjønnsfigurasjonen burde gjennomgå en «parodisk rekontekstualisering» som en strategi i politikken for å synliggjøre at kjønn er et produkt av fantasi, et eksemplar uten en original. Dette kan være en vei til et mindre heteronormativt samfunn (se eget avsnitt om heteronormativitet under). Butler hevder hun ikke har sagt at det ikke finnes biologisk kjønn, men at våre begreper om biologisk kjønn opptrer avgrenset, og konstruert på en måte som gjør det todelt. Butler bruker ordet «fiktivt» når hun snakker om biologisk kjønn ettersom begrepet har en historie og har blitt brukt til å holde på bestemte sider av kjønn (Jegerstedt, 2017, s.79).

Som sagt over er en konstruktivistisk tilnærming til kjønn å se på det som en langsom dannelsesprosess, og ikke som noe skapt av naturen eller noe medfødt. Freud mener at

kjønn utvikles i psyken, gjennom sin teori om ødipuskomplekset, mens Butler og Foucault mener det er sosialt gitt gjennom diskurser. Foucaults maktbegrep er en viktig del av den diskursive tilnærmingen, og Butlers syn på kjønn som «en gjøren, heller enn å være» (Butler sitert i Jegerstedt, 2017, s. 74) står for en lignende tilnærming. Det som i hovedsak skiller disse tre tilnærmingene er synet på hvor kjønn kommer fra, de er alle enig i at det ikke er naturgitt eller medfødt, men har ulike syn på hvordan det utvikles.

Dette er relevant i masteroppgaven da ulike syn på hva kjønn er kommer frem i de ulike delene av analysen. Dette vil bli sett nærmere på i kapittel 5. Biologisk kjønn er en tilnærming som ser på kjønn primært som noe medfødt og naturgitt, dette ser vi i neste avsnitt.

3.2 Biologisk kjønn

Det biologisk kjønn vises utfra adferd og utseende, mener mange evolusjonsbiologer. Kjønn deles «naturlig» inn i to kategorier, og forskjellen mellom kvinner og menn blir stereotypisk forklart på den måten. Darwins teori om seksuell seleksjon og forskjeller mellom kvinner og menn har spilt en sentral rolle for utviklingen av slike teorier. Feminister har vært skeptisk til teorier om biologisk kjønn fordi de føler det er i tråd med den patriarkalske strukturen (Egeland, 2017, s. 319). Kjønnforskere har imidlertid i den senere tid fått interesse for forskning på biologisk kjønn, nettopp fordi en dømmes mye fortere ut fra det som er «naturlig». Det er også blitt mer aktuelt fordi en er nysgjerrig på naturen, og hvordan den opprettholder de «naturlige» forestillingene om seksualitet og kjønn (Egeland, 2017, s.321). Innen denne kategorien teoretikere er Joan Roughgarden sentral.

3.2.1 Joan Roughgarden

Joan Roughgarden hevder at det stereotypiske bildet av biologisk kjønn ikke stemmer med menneskers seksualitet og kjønn i dag, selv om hun mener at fenomenet kjønn også må ha noe biologisk ved seg. Roughgardens studier viser at det finnes mangfoldige seksualiteter og kjønn til og med i naturen. Derfor hevder hun at det «naturlige» kjønn ikke bare er delt i to, men at seksualitet og kjønn er fleksibelt både hos mennesker og i naturen. Med

utgangspunkt i dette foreslo hun å skifte navnet på Darwins seksuelle seleksjon til sosial seleksjon, noe som førte til mye oppmerksomhet i alle fall blant evolusjonsbiologer (Meirmans, 2017, s. 334). Hun har forsket mye på naturen og hvordan seksualitet og kjønn forekommer i den. For eksempel har hun forsket på planters aseksuelle og seksuelle forplantning. Hun fant at aseksuelle planter klonet seg, og alle var hunnkjønn. De seksuelle plantenes avkom ble derimot ulikt, noe hun hevder er med på å skape diversitet, som er bra for miljøet. Roughgarden fant også at det er planter som bytter på kjønn i løpet av levetiden. Videre snakker hun om at det er både gener og det sosiale som utvikler seksualitet og kjønn (Meirmans, 2017, s.336).

Roughgardens teorier har både klare forskjeller og likheter med de konstruktivistiske teoriene vi så på tidligere. I forhold til analysen av FRI sin måte å snakke om kjønn på, vil den biologiske synsvinkelen på kjønn være relevant.

3.3 Heteronormativitet

Rosenberg (2002) hevder at heteronormativitet er en formodning om at det heteroseksuelle er det naturlige, og alle er hetero. Grønningsæter (2013) mener derimot at heteronormativitet også er en type levemåte som viser hva som er rett og galt, og som setter regler for seksualitet og kjønn. Homoseksualitet blir sett på som «det andre/ de andre». Siden homoseksualitet fremdeles blir sett på som noe annet, får fortsatt heteroseksualiteten en ledende stilling på skolen og i hverdagslivet (Røthing, 2007). Ettersom heteroseksualitet blir sett på som normalt, blir det også plassert over alle andre seksuelle legninger. Det vil dermed også få en høyere status. Butler hevder at forestillingene om biologisk kjønn som biologisk kvinne og mann er med på å vedlikeholde heteroseksualitet som det normale, og stenger ute andre tenkemåter om identitet og kjønn (Butler sitert av Jegerstedt, 2017, s. 76). Kjønnskategoriene blir motsetninger og skaper forventninger om at de skal lengte etter hverandre, menn lengter etter kvinner og kvinner etter menn. Den heteronormative oppfatningen av kjønn får en stor og avgjørende rolle i hvordan mennesker skal oppleve kjønn, og blir den uskrevne normen i samfunnet (Butler sitert av Jegerstedt, 2017, s. 76). Strukturer i samfunnet blir dermed konstruert rundt

heterofil reproduksjon og ekteskap, normene som blir snakket om reflekterer heteronormen. De / det andre er ikke like normalisert og snakket om som det burde vært, og dette fører til heteronormativitet. *Den heteroseksuelle matrisen* er et begrep Butler tok i bruk, som kan forstås som «that grid of cultural intelligibility through which bodies, genders, and desires are naturalized» (Butler, 1990, s.194). Inni matrisen står det at kjønn, kropp og lyst henger sammen. Butler hevder her at dominerende kjønnsnormer ofte er koblet til idealisering av det heteroseksuelle, ved kroppsliggjøring av maskuline- og feminine-ideal. *Den heteroseksuelle matrisen* krever at enkelte identiteter ikke kan «være», på grunn av forestillingen av et stabilt kjønn med stabil seksualitet (Butler, 1990, s.180).

Heteronormativitet er altså forestillinger om at det heterofile forhold er det normale. Dette masterprosjektet fokuserer på de av oss som bryter heteronormative forestillinger, og dermed er dette begrepet svært nyttig for analysen. Videre i neste avsnitt skal vi se på skeiv teori, som kritiserer dette regimet.

3.4 Skeiv teori / Queer theory

Skeiv teori «...in each case is defined against the «normal» or normalising» (Spargo, 1999, s. 9). Dette kan forstås som at skeiv teori går imot alt som er normalt eller normalisert, og er en kritikk av heteronormene som blir beskrevet over. Annamarie Jagose (1996, s.3) skriver at Queer teori startet som en teoretisering av lesbiske og homofile, ikke før i senere tid har den blitt brukt for å beskrive alle seksuelle legninger som ikke er heterofili som f.eks. transseksuelle.

Den klassiske homse- og lesbeforskningen skiller seg fra den skeive teorien fordi den ser på identiteter som skiftende og foranderlige praksiser, noe homse- og lesbeforskning ser på som fast. Den skeive teorien kritiserer ikke bare det heteronormative regimet, men også andre teorier som stadfester identitet som noe avgjort og fast. Teorien vil vise hvordan disse «andre» seksuelle praksisene har fått et skilt som unormal, annerledes, pervers og ekle, mens den ledende delen i kulturen fremstilles som normalen, det rette og naturlige, noe som fører til utestengelse av andre. Skeiv teori hevder at det ikke finnes noen «naturlig»

seksualitet, og at ideer om seksualitet kommer fra diskursive praksiser; «de eksisterer samtidig med dem og som en effekt av dem» (Mortensen & Jegerstedt, 2017, s.290).

Skeiv teori går altså imot alle ideer om det «normale» og «naturlige» i seksualitet, og åpner opp for individers egen forståelse av egen seksualitet, mens homse- og lesbeforskningen ser på seksualitet og identitet som noe mer fastsatt.

3.4.1 LHBTIQ (= Lesbiske, homofile, bifile, transpersoner, skeive og intersex)

Relevante begrep her er LHBT+ står for lesbiske, homofile, Bifile, transpersoner og alle av oss som bryter med normene. I LHBTIQ er skeive og intersex med (FRIs offisielle nettside, hentet 29. april 2022). Begrepene som blir brukt i denne oppgaven varierer fra LHB, LHBT, LHBTIQ LHBT+ da det kommer an på hva de ulike dokumentene har tatt i bruk. Dersom et dokument bruker LHB i sin beskrivelse, står dette for lesbiske, homofile og bifile.

3.4.2 Kjønnsinkongruens / trans

Transkjønnethet blir forklart av Cohen-Kettenis & Gooren (1999, s.316) som det man har når det biologiske kjønn og kjønnsidentiteten ikke stemmer overens. Her er det to hovedposisjoner blant forskerne. Den ene sier at kjønnsidentiteten blir bestemt allerede i magen på mor, da det er biologiske grunner for at individet opplever kjønnsinkongruens. En del forskere mener kjønnsinkongruens er en tilstand som skjer i hjernen (en nevrobiologisk tilstand), men at hendelser/situasjoner etter fødselen også spiller inn (Hansen, 2008, s.782-783).

Siden masteroppgaven min handler om de av oss som bryter med kjønnsnormene, er trans- og skeiv teori sin forståelse av seksualitet svært relevant for analysen. Vi ser at det finnes ulike teoretiske syn på transkjønnethet. Freuds kategorisering av kjønn er interessant å trekke inn i forhold til de teoretikerne som mener at kjønnsinkongruens er noe som skjer i hjernen (Hansen, 2008, s.782-783), siden begge tilnærminger forstår kjønnsinkongruens som noe som er gått galt. Kjønn- og seksualitetsmangfold er et sentralt tema i oppgavens del 2.

3.6 Barn og seksualitet

Seksualitet handler om handlinger, tiltrekning, følelser og tanker, og påvirker oss både fysisk og psykisk. Den utvikles helt fra unnfangelsen, og blir videre påvirket i samarbeid med miljøet og personene rundt oss. Vi tilpasser oss via tilbakemeldinger, som kan være positive og negative (Aasland, 2015, s.13). Langfeldt (2000) sier blant annet at de fleste barn allerede i 5-6 årsalderen er reflekterende i forhold til egen seksualitet. Noen er i 11-12 årsalderen før de kommer til det stadiet. Modning og annen utvikling har også en sammenheng når det kommer til den seksuelle utviklingen. Holdninger og erfaringer har også mye og si for barnet underveis i oppveksten, for hvordan den seksuelle bevisstheten utvikles (Aasland, 2015, s.15).

Dersom man i oppveksten ikke snakker noe særlig om følelser eller snakker åpent om ting, kan det føles som et unaturlig samtaletema også senere i livet. Seksualitet kan dermed være vanskelig å forstå seg på, både når det kommer til partneres og andres tanker og følelser (Aasland, 2015, s.15). Møter et barn støtte og åpenhet når det uttrykker seg om følelser og seksualitet kan en tidlig oppdage og snakke om hvordan en føler seg, i dette tilfelle om en er tilfreds i egen kropp. Hva barnet vil leke med og kle seg i, kan altså ha noe å si for forståelsen av kjønnsidentiteten – men det er viktig å ikke anta noe men la barnet uttrykke seg fritt. Dette er viktige perspektiv å ta med inn i analysene, siden denne masteroppgaven går inn på tematikken om hvordan en kan tilrettelegge og prate med barn som kanskje bryter utenfor kjønns- og seksualitetsnormene.

4.0 Metode

4.1 Kvalitativ forskningsmetode

Jeg valgte kvalitativ forskningsmetode til dette forskningsprosjektet på grunn av at den legger til rette for å gå i dybden av det en vil utforske. Ettersom jeg valgte å undersøke tematikk knyttet til transelever og hvordan trans blir undervist om i skolen, med fokus hvilke på regler, handlingsplaner, tiltak, og ressurser som finnes på feltet, var den kvalitative metoden relevant for min datainnsamling, med tanke på dybden på forskningsprosjektet (Thagaard, 2009, s.14). Dersom formålet for eksempel hadde vært å finne ut hvor mange som skiftet kjønn over en viss tidsepoke i Norge, ville det vært naturlig å velge kvantitativ metode. Dette fordi den kvantitative metoden passer best til store, deskriptive undersøkelser. Nærhet til det en skal forske på er derimot noe som blir lagt vekt på i den kvalitative metoden - altså forholdet til deltakerne og forskerens evne til å forstå deres perspektiver på og fortolkninger av temaet man forsker på (Grønmo, 2004).

I datainnsamlingen kombinerte jeg flere typer metode, dette kalles metodetriangulering. Ved bruk av metodetriangulering blir også validiteten og reliabiliteten til studien styrket (Befring, 2015, s.40). Forskjellige metoder blir brukt for å bygge opp under problemstillingen og forskningsspørsmålene (Grønmo, 2004, s.67).

I denne masteroppgaven ønsket jeg å få svar på hvordan skoler tilrettelegger for kjønns mangfold, hva nasjonale retningslinjer på feltet sier, og hvordan en konkret interesseorganisasjon jobber med kunnskapsformidling for å øke kompetansen innenfor tematikken. Datainnsamlingsmetodene jeg valgte å bruke for å finne svar på disse spørsmålene var dokumentanalyse, deltakende observasjon, og intervju. I tillegg hadde jeg uformelle samtaler med personer sentralt plassert i feltet.

4.2 Praktisk gjennomføring av datainnsamlingen

Siden jeg som nevnt i utgangspunktet visste lite om tematikken jeg skulle skrive om, tok jeg på et tidlig tidspunkt kontakt med FRI, en interesseorganisasjon som jobber for kjønns- og seksualitets mangfold (FRIs offisielle nettside, hentet 29. april 2022). De var svært imøtekomende, og vi hadde tidlig en uformell samtale som ga meg mange tanker og tips

om hvordan jeg kunne designe prosjektet mitt. Den opprinnelige planen min etter samtalen var å sende ut spørreskjema til 10 byskoler og 10 distrikts skoler. Dette ville jeg gjøre for å se om det var forskjeller på tiltak og kunnskapsnivå fra bygd til by. Mot slutten av datainnsamlingen var planen så at jeg skulle gjennomføre 4 – 6 intervju med ansatte på skolene som hadde kompetanse om tematikken. Dette viste seg å være nærmest umulig. Skolene var travle, jeg fikk inntrykk av at temaet fortsatt er tabubelagt, og kanskje også et tema som ikke mange har kompetanse på. Jeg fikk tilbakemeldinger som at lærerne ikke ville «pisse på skolen» de jobbet på. FRI, som jeg først tok kontakt med bare for å få innblikk i og kunnskaper om kjønnsmangfold, ble derfor på grunn av mye motgang etter hvert en vesentlig større del av oppgaven enn jeg først hadde tenkt. FRIs imøtekommenhet og vilje til å dele kompetanse og nettverk med meg bidro vesentlig til at jeg på tross av vanskelig datatilgang og problemer med å gjennomføre det opprinnelige datainnsamlingsdesignet kunne skrive denne oppgaven.

I tillegg til den nevnte uformelle innledende samtalen med FRI gjennomførte jeg i den tidlige fasen av prosjektet en dokumentanalyse av ulike relevante nasjonale styringsdokumenter – lover, handlingsplaner, stortingsproposisjoner og lignende.. Dette var for å få bredere kompetanse og forberede meg til å kunne stille spørsmål og delta i samtaler med andre innenfor tematikken «kjønns- og seksualitetsmangfold». Deretter – og etter å ha erfart at mitt opprinnelige forskningsdesign ikke ville la seg gjennomføre - kontaktet jeg FRI igjen med forespørsel om å få gjennomføre deltakende observasjon kurs de hadde for ulike grupper som ønsket kompetanseheving. Videre i samarbeid med FRI og Harstad kommune fikk jeg sendt ut kontaktinformasjonen min til ansatte i Harstad kommune. Der kunne de kontakte meg om de ville være med på forskningsprosjektet. Til slutt hadde jeg ett intervju med skolekontoret i Harstad Kommune, ang handlingsplanen de jobber med å realisere nå.

4.3 Fase 1: Uformell samtale og dokumentanalyse

Den uformelle sonderende samtalen er med FRI, var for å få informasjon fra kunnskapsrike kilder for å lede meg på en tryggere vei. FRI er foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold som jobber for at alle som bryter med samfunnets normer skal få kunne leve best mulig (FRIs offisielle nettside, hentet 29. april 2022).

I dokumentanalysen så jeg på ulike dokumenter der kjønns mangfold og trans var et sentralt begrep, men også på relevante dokumenter der begrepene ikke ble tatt opp. Jeg har sett på nasjonale styringsdokumenter, fagfornyelsen, læreplaner og lover som har vært relevante innen tematikken. Dette var for å undersøke hvordan departementet/regjeringen har belyst og belyser kjønns- og seksualitets mangfold, hvordan læreplaner har tatt for seg temaet og hvordan det er blitt og blir snakket om. Grønmo (2004, s.135) skriver at dersom en skal se på utviklingsforløp og hvordan noe har endret seg kan dokumenter være en verdifull kilde i en studie. Denne metoden var derfor interessant for min oppgave siden jeg kunne se på hvordan ting har utviklet seg gjennom årene, og om det var noen ulikheter blant handlingsplanene.

Grønmo (2004, s.175) nevner kvalitativ innholdsanalyse som en systematisk metode for å undersøke dokumenter. Dokumentene blir da kategorisert, registrert og analysert. I studien ble læreplaner, styringsdokumenter og retningslinjer gjennomgått. Deretter ble de registrert og analysert i forhold til hverandre. Noen av spørsmålene som ledet dette arbeidet var når ble *transdebatten* tatt opp, når inkluderte kunnskapsdepartementet den i læreplanen, og hva sier ulike stortingsmeldinger om temaet?

Jo flere dokumenter jeg studerte og analyserte jo klarere og mer informert ble problemstillingen min, og jeg som forsker fikk en bredere forståelse av hva som var relevant for min studie (Grønmo, 2004, s.175).

4.4 Fase 2: Deltakende observasjon

Andre fasen av forskningsarbeidet dreiet seg om deltakende observasjon i to kurs som FRI holdt. Dette er en metode som er typisk for den kvalitative forskningen dersom en skal observere aktører. Her får forskeren samlet inn data samtidig som hen er deltaker i det som studeres (Grønmo, 2004, s.138).

4.4.1 Kurs Nr.1

Det første kurset hadde tittelen «Seksuell orientering, kjønns mangfold og inkluderende praksis». De som var til stede var: 32 spesialpedagogikk studenter, 2 masterstudenter, 1

høyskolelærer og 1 ansatt i FRI. Jeg var med som deltakende observatør, den ansatte fra FRI presenterte meg i begynnelsen av kurset og jeg var med på breakout-rooms siden kurset var over zoom.

Siden kurset var over zoom ble det vanskelig å ha uformelle samtaler i pausene. Det var en ulempe, da dette kunne gitt meg mer data. En annen faktor som var uheldig for datainnsamlingen var gruppen som var med i kurset, ettersom jeg ville snakke med erfarne lærere om hvilke kunnskaper de hadde fra før og hvordan de arbeidet med temaet i skolen. Jeg er likevel veldig glad for at jeg var med, da dette stilte meg sterkere og mer forberedt til runde to med kurs.

4.4.2 Kurs Nr.2

Kurs nummer to hadde også tittelen «Seksuell orientering, kjønnsmangfold og inkluderende praksis», men var for lærere ansatt i Harstad kommune. Her var det større muligheter for resonerende samtaler som jeg kunne bruke i masteroppgaven min. De som var til stede: 177 lærere, 2 skoleledere, 2 masterstudenter, 1 ansatt i FRI.

Jeg fikk presentere meg selv og sagt kort temaet for masteroppgaven min, før kurset begynte. Underveis delte jeg fem filmer som vi skulle se, og som var grunnmuren i diskusjoner som ble holdt både i plenum og i breakout-rooms. Disse filmene var dermed en sentral del av opplegget. Jeg var blant annet også delaktig på breakout-rooms på zoom, sammen med lærerne. Det var her jeg fant ut at Harstad hadde sin egen handlingsplan for kjønnsmangfold, og at dette var grunnen til at kurset ble arrangert.

Da begge kursene foregikk via zoom, ble det vanskelig å holde feltsamtaler som jeg gjerne skulle ha utført. I utgangspunktet er deltakende observasjon en hensiktsmessig metode for å studere situasjoner, personers holdninger og samtaler som foregår rundt studien (Thagaard, 2009, s.14). Covid19 situasjonen gjorde at mange ting ble digitalt, og deriblant de kursene jeg deltok på. Under et digitalt opplegg kan det være problematisk å ta del i samtaler og oppleve kurset slik Thagaard (2009) beskriver det er viktig å gjøre i deltakende observasjon. Dette er fordi få personer har på kamera og/eller kommer med kommentarer eller spørsmål underveis, og det blir også færre muligheter for uformelle samtaler i pauser osv. Det jeg

opplevde når vi fikk refleksjonsspørsmål på breakout-room, var at deltakerne ikke ville ta ordet og at det var stille en god stund før noen sa noe.

4.5 Fase 3: Semistrukturert intervju

I et semistrukturert intervju er en intervjuguide forberedt med tema og/eller åpne spørsmål en bruker som hjelp i intervjuingen. Jeg hadde utformingen av intervjuguiden min i bakhodet både da jeg gjennomførte dokumentanalysen og under kursene med FRI. Under forberedelsene til intervjuet med personen som var med på å forme Harstad kommune sin handlingsplan, trakk jeg dermed på kunnskapen jeg hadde fått gjennom dokumentanalysen og den deltakende observasjonen. Jeg brukte semistrukturert intervju fordi jeg ville ha personlige svar fra informanten, og denne formen for intervju gir rom for tilleggsspørsmål og informanten selv kan komme med innspill (Kvernmo, 2005, s.72). Jeg leste også Harstad kommunes handlingsplan for å forberede spørsmålene. Dette gjorde at jeg var godt forberedt til intervjuet, noe som Kvernmo (2005, s.73) beskriver som en viktig del når en bruker semistrukturert intervju. Med tanke på at studien har et avgrenset tema var det lett å ikke å spore av. Intervjuet bærer preg av nervøsitet, da dette ikke er noe jeg er vant med. Men informanten var forstående og ga gode svar på spørsmålene som ble stilt, og det ble en god samtale om hvorfor handlingsplanen ble laget og hva den setter lys på.

Bergen kommune har også en handlingsplan på dette området, og jeg håpet å få et intervju om den med en person i tilsvarende posisjon som den i Harstad kommune. Dette lot seg imidlertid ikke gjøre. I stedet gjennomførte jeg en sammenlignende dokumentanalyse av de to kommunenes handlingsplaner i tillegg til intervjuet med personen i Harstad, som en alternativ måte å dekke spørsmålet om hvordan det arbeides med tematikken på det kommunale nivået.

I første fase ble jeg kjent med læreplaner, stortingsmeldinger og annen relevant informasjon som utvidet kompetansen min i forhold til temaet. Den andre fasen besto av at jeg var med på kurs med FRI, som ga meg bredere kompetanse på hvordan de jobber med å formidle kunnskaper. Denne første og andre fasen gjorde at jeg ble mer forberedt på hva jeg kunne trekke inn i intervjuguiden, og ta med meg i intervjuet. I intervjuet brukte jeg lydopptak som

en metode for å kunne analysere og gå tilbake til svarene informantene ga, og dette ble transkribert (Grønmo, 2004, s.165). Jeg brukte navnekoder for å bevare personvern på best mulig måte.

4.6 Intervjuguide og -gjennomføring

Denne studien baserer seg på hvordan skole tilrettelegger for trans elever, og intervjuguiden som ble laget har som formål å veilede intervjuet i den retningen som fører til at problemstillingen og forskerspørsmålene blir svart på (Grønmo, 2004, s.168).

Spørsmål som ble stilt handlet mye om handlingsplanen, hvordan kommunen ligger an og hvordan planen ble møtt av lokalsamfunnet. Rosa-kompetanse (navnet på FRIs kursvirksomhet) ble også nevnt, da FRIs kurs ble nevnt i handlingsplanen, og er en sentral del i handlingsplanen på grunn av samarbeidet kommunen har med FRI. Intervjuguiden ble brukt som en sjekklister og en fleksibel ramme for selve intervjuet, slik at jeg ikke glemte noe underveis. Rekkefølgen på spørsmålene og temaene ble da også gjort ut fra hvordan det passet i samtalen (Grønmo, 2004, s.171). Dalland (2012) beskriver en intervjuguide som en forberedning før møtet med informantene, både mentalt og faglig.

4.7 Etske hensyn

Grad av åpenhet beskriver Grønmo (2004) som at forskeren må gi hensiktsmessig informasjon til aktørene, slik at de vet hva de gir samtykker til. Dette er noe jeg hadde i tankene både da jeg forberedte forskningsdesignet, under utarbeidelsen av intervjuguiden og forberedelsen til intervjuet. (Grønmo, 2004, s.169). Jeg sendte også søknad til NSD, for å vise ansvarlighet overfor personvern. Jeg sendte søknad til NSD allerede mai/juni 2021, slik at alt skulle være på plass til høstsemesteret startet. Dette var med tanke på anonymisering og personvern når det kom til eventuelle deltakere.

Alle data skal være anonymisert, og aktørene skal kunne trekke seg når de vil underveis i studien (Grønmo, 2004, s.169). Konfidensialitet og anonymisering var spesielt viktig i denne studien, ettersom tematikken i liten grad er forsket på, og det er et tema som er sårt for en minoritetsgruppe. Dette var noe jeg var observant på fra begynnelsen av, også da jeg

utformet forskningsdesignet. For eksempel valgte jeg tidlig at intervjuene skulle være med personer som jobber rundt elevene og ikke med elever i en slik situasjon.

4.8 Validitet og rehabilitert

Datamaterialet som er samlet inn til denne studien, ble valgt ut fra hvordan det kan svare på problemstillingen og forskerspørsmålene. Dette beskriver Grønmo (2004, s.237) som relabilitet og validitet. Nærmere bestemt referer validitet til i hvilken grad dataene som er samlet inn er gyldige, altså i hvilken grad de er egnet til å svare på forskningsspørsmålene. Reliabilitet handler om dataenes pålitelighet. I kvalitative studier er dataenes pålitelighet knyttet til forskerens åpenhet om forskningsprosessen, altså om forholdene rundt datainnsamlingen. Her er det viktig at ting som har påvirket prosessen gjøres rede for, inkludert ting som praktiske hindringer og forskerens egne tanker og erfaringer av relevans for prosjektet. Som jeg allerede har redegjort for hadde jeg liten kompetanse innenfor tematikken før jeg satte i gang med dette forskningsprosjektet, og i løpet av prosjektet har jeg lagt vekt på å ha en åpen og nysgjerrig innstilling. Og når det gjelder praktiske hindringer, som jeg også nevner – endte jeg opp med andre data enn det som var utgangspunktet, men dette kan også gjort masteroppgaven min bedre.

Del 2: Analyse

Analysedelen av denne oppgaven har tre tematiske hovedfokus. Kapittel 5 ser nærmere på hva staten har av retningslinjer når det kommer til kjønns mangfold og kjønnsinkongruens. Fokus vil være på det som er skjedd siden 2008, da transkjønn for første gang ble inkludert i kjønns mangfoldet, og diskutert i norske styringsdokumenter (barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2013, s.7). Kapittel 5 undersøker altså hva som er gjeldende nasjonale retningslinjer på feltet, og ser også på begrepsbruk og teoretiske tilnærminger som eksplisitt eller implisitt kommer frem i dokumentene.

Kapittel 6 ser nærmere på kurs FRI, en interesseorganisasjon som arbeider for «likestilling og mot diskriminering av personer som bryter med normer for kjønn og seksualitet i Norge og i resten av verden» (FRI, 2022) - tilbyr lærere i den norske skolen. Fokus er på hvordan denne interesseorganisasjonen, som er en hovedtilbyder av kompetanse på feltet i Norge, velger å fortolke og realisere de nasjonale retningslinjene. Hvordan formidler de kunnskap om kjønnsinkongruens til lærere og lærerstudenter, og hvilke budskap vektlegges?

Kapittel 7 ser nærmere på eksempel på hvordan norske kommuner har valgt å håndtere ansvaret som er pålagt dem i de nasjonale retningslinjene, og hvordan de ligger an per dags dato. Hovedfokus er på en spesifikk kommunes måte å løse oppgaven på.

5.0 Gjeldende nasjonale retningslinjer som uttrykt i lover, utredninger, handlingsplaner og andre offentlige dokument

Dette kapittelet analyserer hvordan kjønns mangfold blir diskutert i nasjonale styringsdokumenter som enten er gjeldende på feltet eller nylig var det. Fokus vil være på begrepsbruk og teoretiske tilnærminger, og på hvor stor oppmerksomhet som vies temaet.

5.1 Lover

Som diskutert i kapittel 2 handlet lenge alle lovendringer og andre politiske tiltak på feltet regulering av homofile rettigheter. En bredere forståelse av ikke-heteronormativ seksualitet kom først til uttrykk i lovverket fra 2014 av.

5.1.1 Diskrimineringsloven om seksuell orientering

I 2014 trådte det en ny diskrimineringslov om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk i kraft der det står; «diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet eller kjønnsuttrykk er forbudt.» (Diskrimineringsloven om seksuell orientering, 2013, §5). Det vil si at forbudet gjelder diskriminering på grunn av antatt, faktisk, fremtidig eller tidligere kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk eller seksuell orientering. Forbudet gjaldt uansett hvilket forhold den som diskriminerer har til den personen som diskrimineres. Seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er begreper som blir brukt gjentatte ganger i paragrafen, så fokuset er bredt og dekker både handlinger og identiteter. Det blir også lagt vekt på at forskjellsbehandling uansett intensjon strider mot loven. Her går de grundig til verks, videre skal det sees på oppdateringen som kom i 2018.

5.1.2 Likestillings- og diskrimineringsloven

Diskrimineringsloven om seksuell orientering ble i 2018 oppdatert til likestillings- og diskrimineringsloven. Den lyder; «Diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering og kjønnsuttrykk er forbudt.» (Likestillings- og diskrimineringsloven, 2018, §6).

Her blir begrepene seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønn blandet sammen med andre «problematiske» ting, og ordet kjønnsidentitet er fjernet fra loven. Det som er interessant her er hvordan de løfter temaet og begrepene opp i 2014, etter «Alskens folk» undersøkelsen, men skalerer det ned igjen i 2018. Var livskvaliteten for personer som bryter med kjønnsnormene allerede blitt bedre i 2018? Er det derfor man skalerer ned begrepsbruken relatert til kjønns mangfold og grupperer tematikken sammen med en lang rekke andre vanskeligstilte minoritetsgrupper?

Her kan en trekke inn Foucault sin utlegning av maktbegrepet som nevnt i kapitel 3.2.1. Det er en rimelig fortolkning av disse lovendringene at loven av 2014 i det minste delvis er et resultat av interessegruppers maktbruk «nedenfra»: staten tar opp temaet når det er oppmerksomhet på det. Samtidig kan det se ut som om staten bruker makten sin til å dra oppmerksomheten vekk igjen når ting har roet seg. Hvordan ting blir snakket om, og hvordan kjønnstematikken blir håndtert av «høyere makter» har noe å si for hvordan samfunnet oppfatter og håndterer temaet.

5.1.3 Endring av juridisk kjønn, før 2016

For å skifte juridiske kjønn før 2016, måtte en ha gjennomført hormonbehandling, blitt diagnostisert med transseksualisme og til slutt ha gjennomført kjønnsbekreftende behandling med sterilisering. Juridisk kjønn er det kjønn som blir registrert i folkeregisteret ved fødsel. Begrepet «kjønnskorrigerende» ble brukt før, men det anses i dag som mer korrekt å si «kjønnsbekreftende», siden transpersoner ikke korrigerer kjønn, men de tar en operasjon som bekrefter kjønnsidentiteten sin. Etter at de overnevnte kravene var møtt og en hadde sterilisert seg, kunne en søke om å endre juridisk kjønn. Dette var en lang og vanskelig prosess, og det skulle mye til for at det gikk i boks. Et argument for at en måtte steriliseres var fordi det ville være svært forstyrrende med en gravid mann, og at sterilisering ville gi bedre livskvalitet (Sandal, 2017, s.63), siden man kunne bli diskriminert om man var gravid, men hadde en manns kjønnsuttrykk.

Denne binære måten å tenke kjønn på gir samtidig uttrykk for en redsel for å «besudle» mann-kjønn med fysiske funksjoner som er kvinnelige, og kan leses som et uttrykk for

patriarkalsk tankegang. Som vi så i teorikapittelet ligger Freuds måte å kategorisere kjønn tett opp til denne tankegangen. Han oppfattet mannkjønnen som det egentlige kjønnen, og anså at kvinnekjønnen eksisterte primært som et fravær av de mannlige kjønnsmerkene (Mortensen, 2017, s.23-24). Det hadde blitt abnormalt ifølge hans teori med en kropp med penis og baby i magen. Det er interessant at den norske lovgivende staten fulgte samme gammeldagse og patriarkalske logikk så lang tid etter at dette tankegodset var dominerende. Flere menneskerettighetsorganisasjoner, blant annet likestillings- og diskrimineringsombudet og forfatter av levekårsundersøkelsen «All slags folk» Janneke van der Ros mente dette var et brudd på menneskerettighetene, da en ikke får bestemme over egen kropp, men det handlet også om likestilling. Ifølge Janneke van der Ros (2013, s.102) var det flere menneskerettsorganisasjoner som var kritisk til Norges lov om bytte av juridisk kjønn siden den ikke ga like muligheter og rettigheter for alle på grunn av kravet om sterilisering.

5.1.4 Lov om endring av juridisk kjønn

I 2016 kom loven om at en kunne skifte juridisk kjønn uten å bli tvunget til sterilisering. Er du norsk statsborger kan du bytte til det andre kjønnen dersom du bor i Norge, men er du norsk statsborger og bor i utlandet kan departementet hjelpe med endringen (Lov om endring av juridisk kjønn, 2016, §2). Det er dermed ganske enkelt å endre juridisk kjønn per dags dato, og ifølge Marit Halvorsen, professor ved Institutt for offentlig rett (UIO) har Norge Europas «mest liberale lov om juridisk kjønnsbytte, uten hverken aldersgrense, betenkningstid eller krav til medisinsk eller psykologisk veiledning.» (Halvorsen sitert i, Rebbestad, 2019). Som det blir nevnt er det ingen satt aldersgrense, men loven sier;

«Barn som har fylt 16 år kan selv søke om endring av juridisk kjønn. Barn mellom 6 og 16 år må søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvar for barnet. Dersom foreldre har felles foreldreansvar, men søknaden fremmes sammen med bare en av dem, kan det juridiske kjønnen likevel endres dersom dette er til barnets beste. Søknad om endring av juridisk kjønn for barn under 6 år fremmes av den eller de som har foreldreansvar for barnet. Barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter om det saken gjelder, skal informeres og gis

mulighet til å uttale seg før søknaden fremmes. Det er et vilkår for endring at barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Søker må legge frem dokumentasjon på tilstanden fra helsepersonell.» (Lov om endring av juridisk kjønn, 2016, §4).

Dette vil da si at det er noen aldersreguleringer, men de er mye åpnere enn hva de var før 2016. Loven legger vekt på hva som er barnets beste, og er tydelig på at barnet skal være en del av prosessen. Barn under 6 år skal dermed være født med fysiske uttrykk for kjønnsinkongruens for å kunne gjennomføre endringen. Det er her viktig å tenke på det Langfeldt (2000) er sitert på i kapittel 3.6, at dersom barn har trygge og støttende rammer rundt seg – vet barnet allerede i 5-6 års alderen noe om seksualiteten sin og dermed noe om identiteten sin.

5.2 Stortingets opptrappingsplaner for psykisk helse

I denne delen skal det sees på hva tidligere opptrappingsplaner sier angående psykisk helse for barn og unge, i forhold til den som gjelder i dag. Ukjent av hvilken grunn fantes det ikke noen plan mellom 2008 og 2019, men det kom en strategi for psykisk helse i 2017 med fokus på barn og unge. Den var byggesteinen for Stortingets gjeldende opptrappingsplan (2019-2024).

5.2.2 Opptrappingsplanen for psykisk helse (1999-2008)

Denne planen fokuserte i stor del på åpenhet, kunnskap og mestring. Hovedfokuset var psykiske lidelser, og hvordan tilrettelegge og bedre livskvaliteten til personer som har psykiske lidelser. Det står blant annet at målet til opptrappingsplanen er;

«Et varmere og mer menneskelig samfunn bygger på mennesker som viser medmenneskelighet, har omsorg for de svakeste, tar ansvar for hverandre, for miljøet og for kommende generasjoner.» «.....» «En person med psykiske problemer må ikke bare ses som pasient, men som et helt menneske med kropp, sjel og ånd. Nødvendig hensyn må tas til menneskets åndelige og kulturelle behov, ikke bare de biologiske og sosiale.» (St.prp. nr 63 (1997-98)).

Dette var en opptrappingsplan med brede mål, som ikke fokuserte spesielt på ulike kjønnsidentiteter eller kjønnsuttrykk. Ingen av disse begrepene blir nevnt i opptrappingsplanen, men det står at alle skal ha tilgang til helsetjenester uansett kjønn, etnisitet osv... Her er igjen et eksempel på hvordan ting blir uttrykt skaper makt og hierarki, som Foucault skriver om i sin teori. Begrepet trans blir ikke nevnt, mens problematikken blir inkludert i samlebetegnelsen psykisk helse. Men på denne tiden var også det å være trans, en psykisk lidelse. Som Anderssen m.fl. (2021, s. 16) skriver, ble trans tatt bort fra diagnosemanualen i 2019.

I 2017 kom regjeringen med en strategisk plan som hadde som mål å fremme god psykisk helse, som bestilling fra Stortinget. Denne hadde spesielt søkelys på barn og unge. Det kom som nevnt ikke noe ny opptrappingsplan på nesten 10 år etter evalueringen av Opptrappingsplanen for psykisk helse (1999-2008 Livskvalitet og mestring var blitt viktige begreper innenfor temaet i løpet av denne perioden, og ikke bare psykiske lidelser ble tatt med, men; «I strategien brukes psykisk helse som en samle- betegnelse for temaområdet og praksisfeltet, men også for å omtale god psykisk helse, psykiske plager og lidelser.» (Helse- og omsorgsdepartementet, 2017, s. 8).

Denne strategien var grunnmuren for opptrappingsplanen som skal sees på under.

5.2.2 Stortingsopptrappingsplan for barn og unges psykiske helse (Prop. 121 S (2018-2019))
Stortingsproposisjonen om opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse (Prop. 121 S (2018-2019)) gjelder for perioden 2019-2024. Den tar utgangspunkt i at god psykisk helse skapes gjennom alt man opplever gjennom omsorgen fra skolen, hjemmet og barnehagen, og også andre arenaer der en finner fellesskap. Som nevnt i kapittel 3.6, trenger barn støtte helt fra fødsel av for at den psykiske helsen skal være god. Barn som møter omsorg og støtte på alle sosiale arenaer har det bedre med seg selv, og føler dermed at de kan være seg selv. Proposisjonen beskriver hvordan det kan legges til rette for at dette i større grad skjer.

I kapittel 5.2.4 i Prop. 121 S (2018-2019) står det «personer med kjønnsinkongruens opplever ofte psykiske helseutfordringer på grunn av stigma, skam og sosial ekskludering.» (Prop. 121 S (2018-2019), s.59). Dette ser vi også nevnt i levekårsundersøkelsen fra 2021.

Det er viktig at kjønns tematikken blir tatt opp, men i proposisjonen er det ½ side av 73 sider som handler spesifikt om Lhbt – tematikken. Dette tyder på at det selv i dag er relativt lite politisk søkelys på temaet, og muligens også lite forskning (Prop. 121 S (2018-2019), s.58). Ifølge de få undersøkelsene som er gjort, skårer lhbt+-personer – særlig trans- og interkjønnpersoner – fremdeles lavt på levekårsskalaen (Anderssen et al., 2021, s. 15). Proposisjonen drar blant annet inn kjønnsforskjeller i skolen og i helsetjenesten, der det kommer frem at «maskulinitet kan bidra til at noen menn kvier seg til å oppsøke hjelp» (Prop. 121 S (2018-2019), s.58). Dette er et stereotypisk fenomen som følger av det heteronormative idealet, som diskutert i forbindelse med Judit Butlers kjønns teori i kapittel 3.3. Som vi så i kapittel 2 strekker dette idealet seg helt tilbake til vikingtiden, og idealet er med på å forme samfunnet, på grunn av denne maktdiskursen som Foucault nevner.

Prop. 121 S (2018-2019): «Alle tjenester som jobber med barn og unge skal ha grunnleggende kunnskaper om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk, slik at de kan møte barn og unge som har spørsmål om kjønn og seksualitet på en trygg og kompetent måte. (.....) Det er særlig viktig at undervisning i skolen tar opp kjønn, identitet og seksualitet. I forbindelse med den pågående Fagfornyelsen i skolen vil et aktuelt område innenfor det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring kunne være seksualitet og kjønn.»

Opptrappingsplanen drar inn både Fagfornyelsen og FRI, som begge er høyst relevante for denne oppgaven. FRI blir brukt som hoved bidragsyter når det kommer til kompetanseutvikling i samfunnet. Dette blir beskrevet i planen. På sin side fletter FRI inn Fagfornyelsen i sine kurs. Det viser at regjeringen og FRI har et godt samarbeid, og jobber mot det samme målet. Et skritt mot dette målet er at flere tjenester og arbeidsstillinger har forandret navn, til kjønnsnøytrale. Et eksempel som blir nevnt i opptrappingsplanen er: helsesøster som er blitt helsesykepleier. Bakgrunnen for dette er ønske om å rekruttere av det andre kjønn (Prop. 121 S (2018-2019), s.59). Dette kan tolkes som et tiltak for å bryte ned kjønnsnormene, uten at de har nevnt det i rapporten.

Det er stor forskjell på de to opptrappingsplanene vi har sett på. Den fra 1999 handlet mest om personer med psykiske lidelser, og den nye fra 2018 handler mye om generell psykisk helse, i tillegg til et spesielt søkelys på barn og unge. I 1999 så var ikke den første handlingsplanen kommet ut enda, der transpersoner fikk være med. Den kom ut når denne handlingsplanen var over, og noen år før den første levekårsundersøkelsen «Alskens folk», som vi nå skal se på.

5.3 Levekårsundersøkelser der Tén i LHBT er med

Levekårsundersøkelser hvor transpersoner har vært med, er ikke mange som nevnt i kapittel 2. Her skal den første, som kom i 2013, og den siste, som kom i 2021, gjennomgå.

5.3.1 Alskens folk, 2013

Levekårsundersøkelsen «Alskens folk» ble publisert i 2013, og var gjennomført av Janneke van der Ros. Oppdragsgiver i dette forskningsprosjektet var Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. Det er rimelig å se denne undersøkelsen som en del av kartleggingsarbeidet både for Diskrimineringsloven om seksuell orientering (2014, §5) som kom i 2014, og for andre lover og handlingsplaner som kom på feltet i årene etter. Dette var den første levekårsundersøkelsen i Norge hvor T-en i LHBT ble viet oppmerksomhet. Undersøkelsen hadde søkelys på personer som bryter med heteronormative kjønnskategorier. De gjennomførte fokusgrupper med 19 personer som bryter med kjønnsnormene hvor de diskuterte jobb, familie, møte med offentlige sektorer og lignende ting som påvirker levekår og livskvalitet (van der Ros, 2013, s.5).

Hovedfunn i rapporten var blant annet kunnskapsmangler angående kjønnsidentitetstematikk på arenaer som skole, hjem, arbeidsplass og offentlige sektorer. Det ble påpekt at slik kunnskapsmangel kan føre til fremmedfrykt, diskriminering og intoleranse, som igjen kan resultere i trakassering, stigmatisering og utestenging. Dermed er det mange personer med kjønnsidentitetsutfordringer som føler på skam, og ikke vil komme ut – noe som har dårlig innvirkning på livskvalitet og levekår. Undersøkelsens hovedfunn nummer to handler om helsepersonell og deres transkompetanse. Mange av de spurte transpersonene

følte på at de hadde hatt behov for mer og bedre helsetilbud, da det ikke er alle som blir diagnostisert og tilbudt helsehjelp. Ikke alle ønsker omfattende inngrep for å passe inn i sin kjønnsidentitet – men vil ha små inngrep som kan øke livskvalitet (van der Roos, 2013, s.5). De opplevde ofte at helsepersonell ikke var tilstrekkelig kunnskapsrike til å kunne yte den hjelpen de trengte.

Denne undersøkelsen har en blanding av konstruktivistisk tilnærming og biologisk, da det ikke blir satt noe ord på kjønnen i undersøkelsen– men det blir brukt ord som kjønnsidentitetstematikk. samtidig nevnes det også medisinske behandlinger. Det blir også nevnt at denne undersøkelsen er ulik den tradisjonelle, da den anser at «informantenes livssituasjon er en kombinasjon av informantens levekår og egne ressurser» (van der Roos, 2013, s.26). van der Roos (2013, s.15) nevner også at «ideelt sett skulle det ikke være nødvendig å kategorisere mennesker». Dette korresponderer med det Butler snakker om å *skape sitt eget kjønn*. En kan også se på Freud sin teori, som er konstruktivistisk, men samtidig liker han å kategorisere. Videre skal vi se på en oppdatert levekårsundersøkelse fra 2021.

5.3.2 Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår, 2021

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet er også oppdragsgiver for denne levekårsundersøkelsen, med Norman Anderssen som prosjektansvarlig.

Levekårsundersøkelsen Seksuell orientering, kjønnsmangfold og levekår fra 2021 viser blant annet til at bifile, binære og ikke-binære transpersoner «i snitt har langt større levekårsutfordringer enn henholdsvis lesbiske, homofile og heterofile, og cispersoner» (Anderssen et al., 2021, s.121). Anderssen m.fl. (2021, s. 16) nevner også at ICD, Verdens helseorganisasjons (WHO) diagnosemanual, har tatt bort flere transdiagnoser i 2019, og erstattet dem med begrepet «kjønnsinkongruens». Kjønnsinkongruens ble altså i 2019, ikke lenger sett på som en mental lidelse – men det ble anerkjent at det kan påføre psykisk smerte. Ikke-binære har dermed full rett på helsehjelp, slik som alle andre kjønn (Anderssen et al., 2021, s.17).

Undersøkelsen finner at transpersoner er mer aktive i organisasjoner og nettverk der en kan støtte hverandre, her stiller de bifile dårligere og føler seg ofte mer ensom. En interessant forskjell blant ikke-binære og binære transpersoner var at binære transpersoner har prøvd å ta livet sitt mer enn ikke-binære (Anderssen et al., 2021, s.124). Kan dette ha noe med det heteronormative regimet å gjøre, med forestillingene om hvordan en skal opptre, og hvordan en bryter disse med tanke på kjønnsuttrykk? Kan det kanskje være enklere for ikke-binære, da de er mer svevende og ikke settes i «bås»? Ikke-binære kan forandre kjønnsuttrykket sitt utfra hvordan de føler seg, dette vil stritte imot binære transpersoner som kan få en negativ selvfølelse som følge. En annen faktor som kommer frem i undersøkelsen er at lhbti-personer med flere minoriteter utsettes for ytterligere marginalisering og diskriminering. Dermed kan alder, sosial bakgrunn og kjønn ha noe med hvor utsatt personen blir for diskriminering og levekår (Anderssen et al., 2021, s.20).

En viktig forskjell på levekårsundersøkelsen fra 2013 (Alskens folk) og den nyeste fra 2021 er at Alskens folk fokuserer bare på transtematikken. Her legges det også vekt på hvordan personer med kjønnsidentitetstematikken blir møtt i hverdagsmiljøet sitt. Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår fra 2021 fokuserer på lhbti, der en trekker med både binære og ikke-binære transpersoner. Hvorfor dette blir gjort er interessant, da denne kombinasjonen ikke har blitt nevnt før. Kan det være endringer i «mote»? Undersøkelsen er større enn den fra 2013, over 2000 personer deltok. Den er også mer utviklet og en får med flere sider og får sett det opp mot ulike seksuelle orienteringer.

5.4. Handlingsplaner og andre planer

Staten har handlingsplaner med tiltak for ulike felt i samfunnet. Her skal vi se på regjeringens overordnede handlingsplaner som angår transidentitetstematikken. I alt har Norge hatt tre handlingsplaner som handler om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Den første fra gjaldt fra 2009-2012, den andre fra 2016-2020 og den nyeste fra 2021-2024. I denne oppgaven skal sees på den første som gjaldt fra 2009-2012, og den nyeste som gjelder fra 2021-2024. Dette utvalget er gjort fordi det er spennende å se på hva som har skjedd på disse årene.

5.4.1 En milepæl for handlingsplaner

Første handlingsplanen der «trans» var en del av tematikken, var i 2009 «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s.5). Den var en milepæl for historien, og den første av sitt slag både nasjonalt og internasjonalt (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s.5). Den ble utarbeidet etter den kjønnsnøytrale ekteskapsloven kom (Ekteskapsloven, 2008, §1-1). Denne handlingsplanen skulle også være en pekepinn for utarbeidelsen av en mer samlet diskrimineringslov.

Målsettingen for denne handlingsplanen ble formulert slik: «Gjennom denne handlingsplanen ønsker regjeringen å forankre lhbt-perspektivet innenfor alle politikkområder og hos berørte departementer.» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 5). En fin og progressiv målsetting, med tanke på at det ikke kom noen norske levekårsundersøkelser med transpersoner involvert før i 2013. Et sentralt mål for handlingsplanen var å få slutt på diskrimineringen av de som bryter med heteronormene og kjønnsnormene opplever i hverdagen (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s.10). På denne tiden var forbudet mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, bare gjeldene i boliglovene og arbeidsmiljøloven (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s.11). Denne begrensede beskyttelsen kunne gjøre det vanskelig for lhbt+ personer å komme ut, noe som igjen kan være en del av grunnlaget til at særlig transpersoners livskvalitet har vært og er lav. Dette gjorde det nok veldig vanskelig for de av oss som bryter kjønns- og seksualitetsnormene frem til diskrimineringsloven om seksuell orientering kom i 2014 (Diskrimineringsloven om seksuell orientering, 2013, §5).

I denne handlingsplanen (2009) skulle ting rettes opp, transpersoner skulle integreres og interseksjonalitet skulle synliggjøres. Det ble lagt vekt på å synliggjøre hele personen, og å skape en fordomsfri skole. Interseksjonalitet blir beskrevet på følgende måte i handlingsplanen: «lhbt-status innvirker og samspiller med for eksempel alder, kjønn, seksuell praksis, grad av funksjonsevne, klasse, etnisitet, religion og kultur- tilhørighet.» (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s.15). Interseksjonalitet refererer altså til ulike dimensjoner ved en gitt livssituasjon som til sammen utgjør et grunnlag for diskriminering.

Handlingsplanen hadde som mål å opprette steder hvor lhbt-personer kunne være en del av et fellesskap, og med dette skulle livskvaliteten øke (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s.16).

En annen ting handlingsplanen fra 2009 trekker frem, og som også ble diskutert i kapitel 3, er den seksuelle identiteten til barnet, og at grunnlaget for en trygg utvikling skjer i barnealder (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s. 16). Dette viser at det har vært gode intensjoner knyttet til tematikken i mange år, uten at man så langt er helt i mål (jeg kommer til å gå mer inn på dette i kap.7).

I evalueringen av handlingsplanen for 2009-1012, som kom i 2013, kom det blant annet frem at det trengtes mer kunnskaper om LHBT-personer i de fleste sektorer, og også mer økonomisk støtte til frivillige organisasjoner som arbeidet på feltet, for eksempel: Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (LLH), som vi i dag kjenner som FRI (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet, 2013, s.7). I denne evalueringen blir lhbt-personer ofte omtalt som «gruppen». «(...) hvordan de skal ivare ta gruppens behov på sine respektive fag-/tjenesteområder» (Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet). Foucault beskriver en maktdiskurs, hvor hvordan du snakker om ting/mennesker er med på å forme hvordan det/de blir sett på. Ordet «gruppe» kan være negativt, da de som tilhører den blir adskilt fra en helhet. Det kan dermed bidra til et inntrykk av at transpersonene er en gruppe for seg selv, isolert fra resten av samfunnet.

5.4.2 Trygghet, mangfold, åpenhet. Regjeringens handlingsplan for 2021-2024

Den gjeldende handlingsplanen fra regjeringen, *Trygghet, mangfold, åpenhet*, har definert 5 innsatsområder som skal jobbes med i perioden 2021-2024 og deretter revideres.

Innsatsområdene er;

«1. økt kunnskap og forskning om skeive i Norge, 2. økt åpenhet om kjønns og seksualitetsmangfold og likeverdige offentlige tjenester, 3. likestilt arbeidsliv, trygge nærmiljøer og offentlige rom, 4. konverteringsterapi, 5. videreføre internasjonalt lederskap» (Kulturdepartementet, 2021, s. 26).

Handlingsplanen er oppdelt i kapitler, der de fem innsatsområdene har hvert sitt kapittel. Det er også skrevet en liste med 46 tiltak, der det står hvilke departement som er ansvarlig for hvilke mål. Tiltakene er fordelt under innsatsområdene de passer under. Begrepet «skeive» blir brukt som et samlebegrep for de av oss som bryter med kjønns- og seksualitetsnormene. Det kommer frem at vi har gjort fremskritt, men at vi fortsatt har en vei å gå, da levekårsundersøkelsen fra 2021 viste at det fortsatt er mye trakassering og diskriminering mot skeive (Kulturdepartementet, 2021, s.4). Også i denne handlingsplanen blir det nevnt at regjeringen har hatt samarbeid med frivillige organisasjoner i flere år. Dette samsvarer med ordlyden i den første handlingsplanen for 2009-2012, hvor samarbeid med FRI ble beskrevet.

En av tiltakene under innsatsområde 2, økt åpenhet om kjønns- og seksualitetsmangfold og likeverdige offentlige tjenester, er «kompetanseheving om kjønns- og seksualitetsmangfold i utdanningene» (Kulturdepartementet, 2021, s.9). Dette er et svært viktig punkt, spesielt for utdanninger som jobber innen helsesektoren og utdanningssektoren, da en må vite hvordan en skal ta opp tematikken - ord har makt, ifølge Foucault. Måten en lærer snakker om skeive på, kan for eksempel ha innvirkning på en hel klasse sin forståelse av tematikken. En annen faktor er at barn- og unge som bryter med kjønns- og seksualitets normene trenger støtte og trygghet for å oppnå god livskvalitet. Som Aasland nevner i kapittel 3, trenger barn tilbakemeldinger og trygge rammer for å kunne være seg selv. Kan ikke et menneske være seg selv, vil ikke livskvaliteten være god heller.

FNs bærekraftsmål blir nevnt som en referanseramme ganske tidlig i handlingsplanen. På denne måten vektlegges globalt samarbeid på feltet, sammen skal vi kjempe for likestilling og en trygg verden for alle, uansett seksuell orientering, kjønnsuttrykk og kjønnsidentitet, etnisitet og religion. Alle må få være mennesker. Dette synspunktet blir underbygget med at ett av innsatsområdene er «videreføre internasjonalt lederskap» (Kulturdepartementet, 2021, s.11). Et av tiltakene under dette området er; «Inkludere lhbtqi-personer i innsats for å bekjempe fattigdom og nå FN's bærekraftsmål». Disse målene jobbes med sammen med flere frivillige organisasjoner, som regjeringen har forpliktet seg til å gi mer støtte til.

5.4.3 Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger

I felles rammeplan for helse- og sosialfaglige utdanninger fra 2017 heter det at kandidatene skal ha;

«kunnskap om inkludering, likestilling og ikke-diskriminering, uavhengig av kjønn, etnisitet, religion og livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og alder, slik at kandidaten bidrar til å sikre likeverdige tjenester for alle grupper i samfunnet» (Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger, 2017, §2).

Kompetanseheving vektlegges i de fleste rammeplaner og i styringsdokumenter, inkludert denne. Det fremheves som særlig viktig at alle tjenester som arbeider med barn og unge har kunnskaper om kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og seksuell orientering, da det ofte er her barn og unge søker om råd og hjelp. Uvitenhet har stor del i hvorfor folk har negative holdninger, og det er da viktig at en har fokus på kompetanseheving både i skolen og på andre arenaer.

I forskrift om rammeplan for grunnskolelærerutdanningen 1-7. trinn fra 2016 blir derimot ikke noe av dette nevnt. I grunnskolelærerutdanningen er det mest søkelys på faglig kunnskap, pedagogikk og didaktikk (Forskrift om plan for grunnskolelærerutdanning, trinn 1-7, 2016, §2). Det ville være rimelig å hevde at for å kunne være en god pedagog burde en også ha kunnskaper om mangfoldet i samfunnet vårt. Videre skal vi se på hvordan læreplanen håndterer dette spørsmålet.

5.5 Læreplaner

I det følgende skal læreplanen fra 2006 og Fagfornyelsen fra 2020 gjennomgås. Vi skal se på hvor mange kompetansemål som har noe med seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk å gjøre, og på forskjellene mellom den gamle og den nye læreplanen.

5.5.1 LK06

LK06 er forkortelsen for læreplanen fra 2006, som ble innført skoleåret 2006-2007 og senere oppdatert med jevne mellomrom – sist gang i 2013. I denne læreplanen ble «betydningen av sosial og kulturell kompetanse, motivasjon for læring, likeverdige muligheter,

elevmedvirkning, tilpasset opplæring, læringsstrategier, og samarbeid med hjem og lokalsamfunnet» fremhevet som et sentralt prinsipp for opplæringen (Kunnskapsdepartementet, 2013, s.20-21). Læreplanen bruker begrepene *kulturelt, kulturelt mangfold og flerkulturell* mye.

Tabell 5.5.1: Oversikt over kunnskapsmålene der kjønns- og seksualitetsmangfold kan trekkes inn.

Samfunnsfag	Naturfag	KRLE	Norsk
«samtale om variasjoner i familieformer og om relasjoner og oppgaver i familien» 4.trinn	«beskrive i hovedtrekk hvordan menneskekroppen er bygd opp» 4.trinn	«samtale om etikk i forbindelse med ulike familieformer, forholdet mellom kjønnene, ulik kjønnsidentitet og forholdet mellom generasjonene» 7.trinn	«Sette ord på egne følelser og meninger» 2.trinn
«samtale om tema knyttet til seksualitet, grensesetting, vold og respekt» 4.trinn	«forklare hva som skjer under puberteten og samtale om ulik kjønnsidentitet og variasjon i seksuell orientering» 7.trinn	«reflektere over etiske spørsmål knyttet til mellommenneskelige relasjoner, familie og venner, samliv, heterofili og homofili, ungdomskultur og kroppskultur» 10.trinn	«Forklare hvordan man gjennom språkbruk kan krenke andre» 4.trinn
«Samtale om kjærlighet og respekt, variasjon i seksuell orientering og samliv og familie og diskutere konsekvenser av manglende respekt for ulikheter» 7.trinn	«formulere og drøfte problemstillinger knyttet til seksualitet, seksuell orientering, kjønnsidentitet (...)» 10.trinn		«Gi eksempler på og reflektere over hvordan språk kan uttrykke og skape holdninger til enkeltindivider og grupper av mennesker» 7.trinn

(Hentet fra kunnskapsmålene i læreplanverket. Utdanningsdirektoratet, 2013)

Som en ser, er det svært få kompetansemål som handler spesifikt om kjønnsidentitet. Det er fire kompetansemål, og disse er fra 7.trinn og over. Som Langfeldt (2000) nevner, barn helt ned til 5-6 års alderen kan føle på dette med at en heller ville vært et annet kjønn. Derfor er

det viktig å snakke om temaet tidlig. Målene er veldig konkrete og innsnevret, som da gjør at verdiene til læreren har mindre å si når det kommer til hvordan tematikken blir undervist om. En lærer som har sterke meninger angående hva kjønn er og har en konservativ tankegang kan lære bort en konservativ og biologisk forklaring om kjønn og seksualitets mangfold. «Forklare hvordan man gjennom språkbruk kan krenke andre» (Utdanningsdirektoratet, 2013) er et kompetansemål som er litt “vanskelig” å knytte opp mot tema, dersom en har et konservativt syn på kjønnsidentitetstematikken. Læringsmålet kan imidlertid brukes til å snakke om hvordan en møter mennesker som er trans, og hvordan ord og påstander som brukes kan krenke de av oss som er trans.

Denne læreplanen er fra 2006. Den første handlingsplanen der transpersoner var involvert gjaldt for perioden 2009-2012 (Barne- og likesillingsdepartementet, 2009, s.5). Dette kan bidra til å forklare den relative mangelen på fokus på trans og kjønnsidentiteter i LK06. Det hadde heller ikke vært noen levekårsundersøkelse med søkelys på denne minoritetsgruppen, den kom ikke før i 2013 (van der Ros, 2013, s.5). Det er dermed lite sannsynlig at lærere i perioden 2006-2020 underviste eller hadde åpne samtaler om transtemaet i undervisningen, siden det i så liten grad var lagt opp til det i den gjeldende læreplanen.

Da mange av lærebøkene ofte er basert på heteronormativitet, vil skeive seksualiteter sjelden naturlig bli tatt opp i undervisningen. Heteronormene vil da bli videreført. En annen faktor vil og være dersom lhbt+ ikke er noe som ligger læreren nært. Det vil da kanskje ikke falle læreren naturlig å være kritisk til lærebøkene med det stereotypiske familiebilde eller gutt og jente forestillingen, i samtale med klassen, da en ofte ikke tenker over ting som ikke gjelder deg selv. Som skrevet i kapittel 3.3, hevder Rosenberg (2002) at heteronormativitet er en ide om at alle er hetero – dette er det naturlige. Dersom du er homofil, er det noe galt. Dette kan også knyttes opp mot Freud og hans fokus på kategorisering og reproduksjon, med hankjønn som det store. Hankjønn er maskulint, og guttebarnet ser opp til farens posisjon. Dermed vil det homofile ødelegge for Freuds forståelse av kjønnsidentitet (Mortensen, 2020).

Videre skal vi se på den gjeldende læreplanen fra 2021. Denne planen ble altså utviklet etter at levekårsundersøkelsene fra 2010 og 2013 ble utgitt. Har dette noe å si for de nye læreplanmålene?

5.5.2 Fagfornyelsen

Den nye læreplanen fra 2020 er spesielt viktig med tanke på statens gjeldende politikk som berører transpersoners ivaretagelse i skolesituasjoner. I motsetning til læreplanen fra 2006, bruker Fagfornyelsen begrepet *mangfold* istedenfor *kulturelt mangfold* (Kunnskapsdepartementet, 2017). Dette tyder på et mer inkluderende begrep, hvor alle i samfunnet tar del.

Fagfornyelsen har tre tverrfaglige tema; demokrati og medborgerskap, folkehelse og livsmestring, og bærekraftig utvikling. Folkehelse og livsmestring er spesielt aktuelt innenfor dette temaet da det tar for seg fysisk og psykisk helse, seksualitet, kjønn, levevaner osv. Her legges det opp til at elevene skal få muligheten til å reflektere over hvilke relasjoner en har til personer og respektere andre, og hvordan ulike faktorer påvirker livet. Det handler om å kunne utfolde seg, og bli trygg på seg selv og sin identitet. (Kunnskapsdepartementet, 2017). Demokrati og medborgerskap er ett annet tverrfaglig tema som kan trekkes inn i kjønnsstatistikken. Det handler om inkludering, likeverd og menneskerettigheter, noe som er veldig sentralt for transtemaet. Vi lever i et demokrati, og vi som lærere skal lære elevene å bli medborgere i samfunnet, et samfunn der en får lov å være seg selv (Kunnskapsdepartementet, 2017). Mange av de tverrfaglige temaene kan knyttes til kjønnsidentitetstatistikken, men etter mitt inntrykk blir dette lite gjennomført i skolen.

Det er et kjent trekk ved Fagfornyelsen at den er veldig generelt formulert og i større grad enn tidligere læreplaner gir mye frihet til de enkelte lærerne når det gjelder både tema- og metodevalg. I tillegg er det i forhold til andre temaer i Fagfornyelsen relativt få kompetansemål en konkret kan knytte til kjønnsidentitet og kjønnsinkongruens temaet. I hvor stor grad dette temaet tas inn i undervisningen, og hvilken måte det skjer på, kommer derfor an på hvordan den enkelte læreren tolker læreplanen, og på hvordan hen ser på kjønnsstatistikken. Det kan være lærere som mener det er og bør være to biologiske kjønn

og lar dette skinne igjennom i undervisningen sin, dermed vil ikke elevene få hele spekteret i undervisningen.

Tabell 5.5.2: Oversikt over kunnskapsmålene der kjønns- og seksualitetsmangfold kan trekkes inn.

Samfunnsfag	Naturfag	KRLE	Norsk
«samtale om kjensler, kropp, kjønn og seksualitet(...)» 2.trinn	«samtale om likheter og ulikheter mellom kjønnene, om kjønnsidentitet og om menneskets reproduksjon» 4.trinn	«beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og samfunn» 4.trinn	«samtale om og beskrive hvordan ord vi bruker kan påvirke andre» 2.trinn
«samtale om identitet, mangfold og fellesskap(...)» 4.trinn	«gjøre rede for fysiske og psykiske forandringer i puberteten og samtale om hvordan dette kan påvirke følelser, handlinger og seksualitet» 7.trinn	«gjøre rede for og reflektere over ulike syn på kjønn og seksualitet i kristendom og andre religioner og livssyn» 10.trinn	«reflektere over hvordan språkbruken vår påvirker andre» 4.trinn

(Hentet fra kunnskapsmålene i læreplanverket. Utdanningsdirektoratet, 2020)

I læreplanen i Norsk 2.trinn står det «Samtale om og beskrive hvordan ord vi bruker, kan påvirke andre» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Dette målet kan gjøre elever mer bevisst på ord de bruker i møte med andre, som barna kan plukket med seg enten hjemmefra eller andre steder. Målet kan også virke negativt da barn bevisst kan begynne å bruke de sårende ordene etter at de er lært. Derfor er det viktig å ha gode og trygge samtaler, og sette tydelige grenser dersom ting blir feil. Under samfunnsfag for 2.trinn er «samtale om kjensler, kropp, kjønn og seksualitet» et kunnskapsmål (Utdanningsdirektoratet, 2020). Dette målet fører elevene enda nærmere denne tematikken. For så små elever trenger en ikke ta

tematiske dypdykk, men det vil være viktig at man alltid viser at her kan man være seg selv. Noen kan mene det er for tidlig å presentere trans som en kjønnsidentitet i denne alderen, da det kan «sette ideer i hode på elevene». Som nevnt i teoridelen, oppveksten for barn er svært viktig i forhold til selvfølelse og utvikling av seg selv – derfor er det viktig å snakke om hvordan ord vi bruker påvirker andre (Aasland, 2015, s.15).

I motsetning til læreplanen fra 2006, er Fagfornyelsens kunnskapsmål som nevnt over mer åpen for tolkning. Det er dermed lettere å koble målene opp mot kjønns- og seksualitetsmangfold. På den andre siden kan det også være lettere å velge bort tematikken. I læreplanen fra 2006 blir ord som gutter og jenters rolle nevnt i ett kunnskapsmål (Utdanningsdirektoratet, 2013). Dette blir ikke nevnt i Fagfornyelsen fra 2020. I Fagfornyelsen brukes det begreper som kjønn, dermed blir mennesker i mindre grad satt i bås (Utdanningsdirektoratet, 2020).

Fagfornyelsen (2020) er nok det aller viktigste dokumentet av de som er gjennomgått i denne oppgaven når det kommer til hvordan skolen håndterer temaet, da den definerer det tematiske og verdimesige innholdet den norske skolen skal formidle til elevene. Vi har sett at Fagfornyelsen skaper rom for tolkning og har tverrfaglige tema som kan dekke temaet om seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Kunnskapsformidling står sentralt i de nyeste dokumentene, som læreplanen (2020) skal være med på å realisere blant barn- og unge. Fagfornyelsen er et viktig bakteppe også for resten av analysen i denne oppgaven. Det er for eksempel viktig at FRI forholder seg til denne i sine kurs, da det er Fagfornyelsen skolene bruker for opplæringen blant elevene, og det derfor er viktig at FRIs kurs er i samsvar med planen.

5.7 Konklusjon

Vi har i dette kapitlet sett at Norge de siste tiårene har gått fra å ha en konservativ holdning til ikke-heteronormativ seksualitet, med lite konkrete politiske utspill, til å bli et av de mest progressive landene i Europa på feltet. Dette gjelder spesielt endring av juridisk kjønn og handlingsplaner som tar opp tematikken. Handlingsplanen for 2009-2012 var den

første av sitt slag både internasjonalt og nasjonalt som tok temaet opp (Barne- og likestillingsdepartementet, 2009, s.5).

Analysen av norske lover og andre styringsdokumenter på feltet tyder på at samfunnet har gått fra en binær kjønnsoppfatning hvor skeive oppfattes som en problematisk utgruppe til en mer inkluderende innstilling hvor kjønn oppfattes som mer flytende og det legges vekt på anerkjennelse av individet uavhengig av kjønnsidentitet. Dette er eksemplifisert i levekårsundersøkelsen (2021) der temaet ikke-binære transpersoner for første gang blir tatt opp, og også i levekårsundersøkelsen i Alskens folk, der van der Ros stilte kritiske spørsmål til dette med å kategorisere kjønn (van der Ros, 2013).

For bare noen få år siden var trans fortsatt listet som en mental lidelse/ psykisk diagnose i WHO sin ICD-liste, på samme nivå som en personlighetsforstyrrelse. ICD står for *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems* (<https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases>). Dette ble tatt bort i 2019, nå blir transpersoner heller beskrevet som mennesker som kan slite mentalt (Anderssen et al., 2021). Det kan argumenteres for at dette burde vært gjort for lengst da livskvaliteten for transpersoner viste seg å være skremmende lav i 2013 (van der Ros, 2013). Dette har mye å si for den psykiske helsen, som Foucault sier har ord makt. Dersom mektige institusjoner som WHO definerer det å være transpersoner som en diagnose, vil dette påvirke samfunnets oppfatning av dem på ulike måter og gjøre livet deres vanskeligere.

På tross av den økte vekten på en åpen og inkluderende kunnskapsformidling om ikke-heteronormative identiteter i styringsdokumenter av relevans for den norske skolen, kan jeg ikke ut fra egen erfaring fra lærerutdanning og feltsamtaler med medstudenter si at dette er tema som har vært til stede i utdanningsforløpet vårt. Dette kan tyde på at det fortsatt er en del berøringsfrykt, men det er i det minste blitt mer rom for å snakke om tematikken for dem som arbeider for at det skal skje.

Videre i de neste kapitlene skal vi se på hvordan henholdsvis FRI og et par kommuner jobber med å realisere politikken som vi i dette kapitlet har sett er nedfelt i norske styringsdokumenter.

6.0 FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold

I dette kapitlet skal vi se på hvordan interesseorganisasjonen FRI jobber for å realisere de ulike nasjonale politiske aspektene innenfor kjønns- og seksualitetsmangfolds tematikken gjennom deres kursvirksomhet rettet mot blant annet lærere og lærerstudenter.

6.1 FRI som interesseorganisasjon

FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold - har vært en viktig og tydelig interesseorganisasjon siden 1950-tallet. Foreningen kjemper for LHBTIQ- personers rettigheter både på nasjonalt og internasjonalt nivå. «Rosa kompetanse» er et prosjekt med mål om å øke kompetansen om «mennesker som bryter med normer for kjønn og seksualitet i helsevesen, skolevesen, hos politiet, på arbeidsplasser, i barnehager og barnevern» (FRIs offisielle nettside, hentet 29.April 2022)

Det er FRIs fylkeslag som jobber politisk og hjelper med utarbeiding av handlingsplaner, og de står for aktiviteter lokalt rundt i landet. Fri har også en egen ungdomsorganisasjon, Skeiv ungdom, for alle ungdommer under 30 år. Her kan alle som støtter formålet med organisasjonen være med. Internasjonalt har organisasjonen samarbeid med ulike søsterorganisasjoner som kjemper mot urettferdigheter og diskriminering overfor LHBTIQ- personer blant annet i Vietnam, Sør-Asia, og østlige og sørlige Afrika (FRIs sin offisielle nettside, hentet 29.April 2022)

FRI sin kursavdeling «Rosa kompetanse skole» har samarbeid med blant annet utdanningsdirektoratet, helsedirektoratet og utdanningsforbundet. De jobber sammen med FRI for å realisere målet «at skolen skal være et sted der elever som bryter med normer for kjønn og seksualitet kan være seg selv og kjenne seg trygge og inkluderte» (FRI, 2022, 13.oktober 2021). FRI baserer seg med andre ord på nasjonale styringsdokumenter i utarbeidelsen av sine kurs, som de har for ulike tjenester som jobber med barn og unge. De bruker læreplanmål som de mener er egnet for å undervise om personer som bryter kjønns og seksualitets normene. De anser at det er veldig viktig at de som jobber i skolen har

kunnskaper, og de bør også ha klare bilder av egne verdier. Dette er hovedmålene for organisasjonens kursaktivitet (FRI, 2022, 16.november 2021).

6.2 Innholdsanalyse av kurs

Som en del av datainnsamlingen deltok jeg som nevnt i metodekapittelet på to av FRI's kurs, det ene i oktober og det andre i november 2021. Det ene kurset hadde studenter ved HVL som målgruppe. De fleste deltakerne var spesialpedagogikk studenter, sammen med en høyskolelærer. Det var 32 deltakere på dette kurset. Det andre kurset hadde lærere i Harstad kommune som målgruppe. Det hadde 177 deltakere. Hvert av kursene varte i ca. 3 timer, og oppleggene var ganske like, med små forskjeller med tanke på mottakergruppen. Begge kursene var på Zoom. Filmene som ble brukt underveis i kurset var de samme. I begge kursene var det lite dialog og spørsmål, noe som kan skyldes at det er vanskelig å få til gode rom for spørsmål underveis når det er via zoom. En vil ikke forstyrre den som foreleser mens den snakker, og det er vanskelig å følge med på chatten hvor en kan skrive spørsmål. Hadde kursene vært fysiske kunne en gitt tegn og strukket opp en hånd om man hadde spørsmål, men det er ikke mulig å se 177 skjermer på en gang for å se om noen viser tegn.

Som nevnt gikk begge kursene over zoom, med en representant fra FRI som styrte. I det første kurset, var det læreren til spesialpedagogikkstudentene som sendte ut lenker til filmene som var relevant for kurset. Filmene var rørende og sterke, og gikk inn på kjønns- og seksualitets tematikken. Det var både barn og voksne med i filmene, og de møtte ulike hindringer. Lenkene til det andre kurset, var det jeg som sendte i zoom-chatten. Det var fem filmer, som varte fra 1,5 minutt til 7 minutter.

Powerpointpresentasjonene som ble brukt var veldig rene og tydelige, med hvit bakgrunn, svart skrift, og de mer viktige tingene var uthevet med rosa. Det blir ellers brukt mye rosa gjennom hele presentasjonen, noe som kan peke tilbake på rosatrekanten, som navnet til Rosakompetanse er hentet fra. Dette er et symbol de homofile ble merket med under andre verdenskrig. Fargen og trekanten symboliserer i dag at de ikke lar seg trakke på, og deres stolthet. Dette kan man forstå i sammenheng med Foucaults teori om maktdiskurs, ved at de

undertrykte bruker motmakt ved å ta tilbake og endre betydningen til et symbol som har vært negativt før så det får positiv betydning (Egeland og Jegerstedt, 2017).

Kursene inneholdt referanser til ulike styringsdokumenter, og trakk også inn et vidt spekter av andre referanser, fra kjønnteoretikeren Judith Butler til Aftenposten junior. FRI brukte blant annet Fagfornyelsen, og kompetansemål helt ned til 2.trinn for å knytte det opp mot tematikken. Relevante begreper ble gjennomgått og snakket om, og de var flinke til å bruke referanser.

Det ble i begge kursene lagt stor vekt på språkbruk og hvordan en skal snakke om disse minoritetsgruppene. Det er veldig enkelt for de av oss som ikke bryter med kjønns- og seksualitetsnormene å snakke uten å tenke over at ord vi bruker kan være støtende eller feil for de av oss som gjør det. FRI anbefalte formuleringen «de av oss som bryter med kjønns- og seksualitetsnormene...» , da dette er en formulering som inkluderer alle og viser til at alle er en del av en helhet. Derfor brukes formuleringen også i store deler av denne oppgaven.

I begge kursene jeg gjennomførte deltakende observasjon i ble det som en del av dette fokuset på språk lagt stor vekt på noe de kalte «Snakk trygt!». Det ble understreket at tema som kjønn og seksualitet kan være tøft å snakke om for lærere, og at transkjønnede er en veldig sårbar minoritetsgruppe som mange ikke kan så mye om. Derfor kan det være vanskelig å finne de rette ordene og den rette formen på undervisning om denne gruppen. Å snakke trygt handler blant annet om at mennesker som faller utenfor kjønns og seksualitets normene skal kunne være seg selv. I skolesammenheng kan dette være at skolemiljøet skal være en trygg arena, hvor elevene kan snakke med voksne, og gå på skolen uten å bli diskriminert. Lærere skal ha nulltoleranse for skjellsord og mobbing, og rett og slett ta problematiske ting opp i klasserommet. Vi gjenkjenner her en Foucauldiansk forståelse av språk som makt, hvor det å være med å forme diskursen rundt transkjønn i skolen blir ansett som svært viktig.

6.2.1 Toleransepedagogikk / normkritisk pedagogikk

Toleransepedagogikk / normkritisk pedagogikk ble diskutert i begge kurs. Slik pedagogikk fokuserer på hvordan vi snakker om og underviser om normbrytere. De av oss som bryter med normene må som oftest tilpasse oss normene som gjelder. Dette påvirker ofte normbrytere negativt, og kan blant annet føre til minoritetsstress. Noen transpersoner kan også føle på kjønnsdysfori, som vil si ubehag overfor egen kropp, og kan og føle på skam (Helsedirektoratet, 2015, s. 8).

I toleransepedagogikk legges det vekt på at mangfold er noe positivt, en ressurs som kan gi oss mer kunnskap om ting vi kanskje er redde for å spørre om. Et eksempel som FRI bruker på normkritisk pedagogikk er følgende: Dersom man googler familie eller ser i lærebøker hvordan en familie blir fremstilt, så er det ofte mor, far og barn. Om man følger prinsippene til normkritisk pedagogikk kan en her stille spørsmål til elevene, hva de tenker en familie kan være, og så diskutere ulike familiekonstellasjoner med dem. Dette er normkritisk da det viser barna hvor begrenset normene og samfunnet kan være begrunner FRI, og gjør dem bevisste på at det finnes flere muligheter enn de man blir lært er de «riktige», og at disse også har rett på anerkjennelse. Hvis en skal gjøre dette er det ifølge FRIs foredragsholdere viktig at en har trygge rammer i klasserommet, da barn kan oppleve negative ting knyttet til slike diskusjoner. Dette kan være et egnet opplegg for eksempel i KRLE på 4.trinn, under læreplanmålet «beskrive og samtale om ulike måter å leve sammen på i familie og i samfunn» (Utdanningsdirektoratet, 2020). Et annet kompetansemål FRI trekker frem som kan legge til rette for å realisere nasjonale retningslinjer på dette feltet er «gjøre rede for ulike syn på barndom, familie og samliv i religioner og livssyn». Dette er et kompetansemål for 10.trinn (Utdanningsdirektoratet, 2020).

6.2.2 Bryte ned kjønnsnormer

Vi har nå sett at FRI legger stor vekt på trygg språkbruk og det å skape trygge rom for alle elever uansett legning i sine kurs. Et annet og relatert felt de fokuserer på er å stille kritiske spørsmål til ideer og normer som fremmer en heteronormativ tankegang. Et eksempel som ble brukt var at i en situasjon hvor en elev sier den liker noen eller er sammen med noen, bør man ikke bruke pronomen som er heteronormative, det vil si om en jente sier hun har

kjæreste bør man ikke referere til vedkommende som «han», og motsatt. FRI nevner at en heller bør si «hva heter personen da/ hva heter kjæresten din». Dette kan være med på å skape et trygt miljø også for de elevene som bryter med heteronormene. Som Grønningsæter (2013) nevner er det samfunnet som er med på å konstruere heteronormativitet i samfunn.

FRI ønsker med sine kurs å bidra til å ikke begrense handlingsrommet ved å videreføre heteronormer. Barn bryr seg ikke om hva som er «jente-klær» og «gutte-klær» med mindre vi som voksne påpeker dette. Normene for kjønn skaper unødvendige begrensninger, og dette kan gjøre det vanskeligere for barnet selv i følge FRI. Som Judit Butler nevner, handler det om forventninger til hvordan vi skal gjøre kjønn (Butler sitert av Jegerstedt, 2017, s. 74). Fra barnet kommer ut av livmoren blir det satt i bås på grunn av gjeldene kjønnsnormer. Eksempler på dette som foreleserne fra FRI tar opp er: mange barneleker som begrenser handlingsrommet til barna. Noen eksempel er at rosa LEGO oppfattes å være for jenter og blå for gutter, Og spesielt for noen år siden kunne man finne «sangbok for gutter» og «sangbok for jenter». Er det en forskjell på hvilke sanger en synger for gutter og jenter? Dette mener FRI at gjør det vanskeligere for de barna som vil ha en bok eller LEGO som ikke passer til forventningene.

Foreleseren tok også med referanser helt bak til 1880-tallet da det var vanlig å kle opp gutter i overklassen i pene kjoler, som en kan se på bildet under fra 1884 av den amerikanske presidenten Franklin D. Roosevelt. Dette var en tvekjønnet mote for barn, men oppfattes i dag som en mote som kun kan brukes av jentebarn. Tidlig på 1900-tallet kunne også gutter gå med rosa, mens blått mer var for jentene (Berteussen, 2020). FRI la på kursene sine vekt på at farger bør være for alle, uansett kjønn.

*Figur 1.1884 Franklin D. Roosevelt, 2011 av Maglaty
(<https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/when-did-girls-start-wearing-pink-1370097/>)*

6.2.3 Realisering av nasjonale retningslinjer

I første avsnitt ble det nevnt at det er fylkeslag av FRI som deltar i utarbeidelsen av handlingsplanene i ulike deler i landet. Dette tyder på at det er et godt samarbeid mellom FRI og de politiske styresmaktene. Som nevnt i kapittel 5.2.2 er flere av de tverrfaglige temaene i Fagfornyelsen relevant for arbeidet med å skape trygge, inkluderende rom i skolen. Ikke minst er det tverrfaglige temaet folkehelse og livsmestring relevant. Dette tar FRI med i kurset sitt, da tema som å fremme god fysisk og psykisk helse, trygg identitet, seksualitet og kjønn blir tatt opp relativt grundig.

Opplæringslova § 9 A-2 og § 9 A-3 blir videre direktisert i kursenes powerpointpresentasjon, noe som igjen viser at FRI legger seg tett opp til nasjonale retningslinjer i sin kursvirksomhet. De siterer blant annet § 9 A-2, som handler om at «alle elever har rett til eit trygt og godt skolemiljø som fremjar helse, trivsel og læring» (Opplæringslova - oppl, 1998, § 9A-2). FRI nevner også at med tanke på levekårsundersøkelsene – der transpersoner skårer lavt, er det lett å tenke at disse rettighetene ikke blir oppfylt. Hvor godt loven blir oppfylt, kommer an på miljøet i hjemmet og støtten fra både skolen og hjemme. Elever lærer seg ikke ting i et vakuum, barn og unge speiler oss voksne. Miljøet hjemme har dermed mye å si på hvordan miljøet på skolen er.

FRI jobber med kunnskapsformidling i kursene sine. Stortingsproposisjonen Prop. 121 S (2018-2019); «Opptappingsplan for barn og unges psykiske helse (2019-2024)» blir referert til. Derimot blir ikke regjeringens handlingsplan *Trygghet, mangfold, åpenhet* (2021) nevnt i kursene. FRI legger videre spesielt vekt på dette med at vi må vite hvordan vi skal møte lhbtqi-personer, og at det er ulike aspekter i kjønn som en bør ta hensyn til. For eksempel er det mange som blander kjønnsidentitet og seksualitet. Kjønnsideitet er hvordan du oppfatter deg selv, og trenger ikke ha noe med genitalier å gjøre. Seksualitet er hvem du forelsker deg i. Kjønnsideiteten og den seksuelle orienteringen har ikke nødvendigvis noen sammenheng, ifølge kusene med FRI.

6.3 Konklusjon

Basert på deltakende observasjon ved to av FRI's kurs for lærere og lærerstudenter er det grunnlag for å slå fast at FRI i sin kursvirksomhet baserer seg på og søker å realisere de fleste retningslinjene i norske lover og styringsdokumenter diskutert i kapittel 5. I kursene jeg observerte rettet de seg spesielt inn mot de delene av gjeldende politikk som har med skole å gjøre. Blant annet ble Fagfornyelsen tatt opp i begge kursene, og også Prop. 121 S (2018-2019) ble belyst. FRI tilbød også ulike ressurser organisasjonen har utviklet som lærerne kan bruke i undervisningen. Det er dermed rimelig å si at FRI, selv om det er en frittstående interesseorganisasjon, legger sin aktivitet tett opp til de norske styresmaktene sine målsetninger på feltet. Dette er interessant, siden en-saks interesseorganisasjoner ofte vil

tendere mot å innta en mer radikal posisjon enn staten, og det sier mye om det tette samarbeidet som for tiden finnes mellom FRI og de relevante statlige organene.

I neste kapittel skal vi se på hvordan representanter for et annet sentralt styringsnivå i denne sammenhengen, nemlig det kommunale, forholder seg til ansvaret de har for å iverksette statlig politikk på feltet. Først vil handlingsplanene til Bergen og Harstad kommune for kjønns- og seksualitetsmangfold gjennomgås og sammenlignes, så skal vi se nærmere på hvordan en ansatt i Harstad kommune med ansvar for gjennomføringen av kommunens handlingsplan oppfatter dette arbeidet.

7.0 Bergen og Harstad kommune

Etter gjennomgangen av lover og regjeringsdokumenter og dypdykk i kursene med FRI skal vi videre til tredje og siste del av analysen. I kapittel 5 gikk vi gjennom styringsdokumenter på nasjonalt nivå, i denne delen skal vi inn på kommunenivå. Det er mange kommuner som har handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold. Denne analysen er av Bergen og Harstad kommune sine handlingsplaner.

Det mest hensiktsmessige hadde vært om det hadde vært et intervjuobjekt fra begge kommuner, men dette var vanskelig å få tak i. Dermed tas det utgangspunkt i feltsamtaler og en handlingsplan fra Bergen kommune, og en handlingsplan og ett intervju fra Harstad kommune. Først skal vi se på handlingsplanene til de to kommunene.

7.1 Handlingsplaner på kommunenivå

Bergen er en by i Vestland fylkeskommune, med ca. 285.601 innbyggere per 2021. Det er Norges nest største by (Bergen kommune, 2021). For å få innblikk i et bredere spekter av kommunale planer på feltet har jeg valgt å sammenligne Bergens handlingsplan med den utviklet av Harstad, en liten kommune i Troms og Finnmark fylke, med ca. 24 826 innbyggere per 2021 (Arvola, 2021).

7.1.1 Regnbuebyen Bergen – Plan for kjønns- og seksualitetsmangfold

Vi skal her se på kommunens tredje handlingsplan på feltet, kalt *Regnbuebyen Bergen – Plan for kjønns- og seksualitetsmangfold* (Bergen kommune, 2017, s.4). Den gjelder for perioden 2017-2021, og er derfor ikke lenger gjeldende på det tidspunktet denne oppgaven ferdigstilles. På det tidspunktet jeg gjorde datainnsamlingen var den imidlertid gjeldende, og den neste var ikke ennå tilgjengelig. Den nye planen er under ferdigstilling, der planen var at den skulle gjelde fra 2022-2026 – per nå mai 2022 er den enda ikke ferdig (Blich, 2022). Derfor konsentrerer jeg meg om handlingsplanen for 2017-2021.

Bergens første handlingsplan på feltet kom så tidlig som i 2007 (Bergen kommune, 2017, s.4). I den tredje handlingsplanen står det blant annet at kommunen har fagoppfølginger

årlig blant grunnskoler, og er medlem av *Rainbow Cities Network* som Nordens første kommune (Bergen kommune, 2017, s.2). *Rainbow Cities network* er ett internasjonalt nettverk, der byer som er trygge og støtter LHBTI personer er med (Bergen kommune, 2017, s.9). Å dømme etter feltsamtaler fra september 2021, virker handlingsplanen noe fraværende i praksis, da Vestland fylkeskommune ikke har hatt rosa kompetanse skole kurs på en stund, som det står i handlingsplanen at den skal ha. Også feltsamtaler i Bergenskoler i oktober 2021 tyder på at dette er et tema det tas lett på, i den grad at «Rosa kompetanse» er et begrep mange lærere ikke forbinder noe med. Det virker med andre ord som om den kommunale handlingsplanen og FRIs kurs er dårlig publisert, og at lite informasjon når ut til grunnskolene. En ting er altså handlingsplaner som finnes, og en annen ting er hvordan de blir utført i praksis. Kan det være svikt i et ledd? Det blir blant annet nevnt at kursene skal bestilles av skolene selv (Bergen kommune, 2017). Man kan spørre seg om dette er hensiktsmessig, med tanke på at rektorene allerede har mye på kalenderen sin. Det kan se ut til at Rosa kompetanse kan være noe som lett blir glemt om det er opp til skolene selv å organisere kompetansehevingstiltak.

Hovedmålet for *Regnbuebyen Bergen* er;

«(..) at Bergen skal være en åpen og inkluderende by for alle, uavhengig av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Alle som bor i Bergen skal bli møtt med respekt og toleranse uavhengig av hvem man velger å forelske seg i og leve sammen med.» (Bergen kommune, 2017, s.4).

Dette er et bredt mål, som kan virke noe uoppnåelig – da det alltid er mennesker som er kritiske til de som er og velger annerledes enn dem selv. Å dømme etter levekårsundersøkelsen (2021) skjer det fortsatt diskriminering av de av oss som bryter med kjønns- og seksualitetsnormene, noe som tyder på at ordet «Alle» i målet til handlingsplanen vil være vanskelig å gjennomføre. På den andre siden er det viktig å sette seg tydelige mål, og dette målet kan vi også knytte opp mot dette som FRI snakker om, «nulltoleranse», et mål som også forekommer i opplæringslova om nulltoleranse og forebyggende arbeid (Opplæringslova - oppll, 1998, § 9 A-3). Der det blir sagt «skolen skal ha nulltoleranse mot

krenking som mobbing, vald, diskriminering og trakassering.» (Opplæringslova – oppl, 1998, § 9 A-3).

Et av tiltakene til Bergen kommune er at man har «(...) som mål at alle elever ved ungdomsskoler og videregående skoler skal få besøk av FRI i løpet av skoletiden.

». (Bergen kommune, 2017, s.10). Her nevnes det et samarbeid mellom kommunen og FRI – men feltsamtaler med bergensskoler i oktober 2021, tyder på at dette i utilstrekkelig grad har skjedd i praksis. Det kommer også frem i handlingsplanen at ansatte i skoler og barnehager skal formidle for barna at en familie kan ha mange ulike former (Bergen kommune, 2017, s.10). Dette henger sammen med den normkritiske pedagogikken FRI nevner i sine kurs – men handlingsplanen bruker ikke begrepet normkritisk pedagogikk.

Handlingsplanen trekker inn undersøkelsen for ansatte i Bergen kommune fra 2010 som er nevnt tidligere (Grønningsæter og Lescher-Nurland, 2010). Undersøkelsen så på hvordan LHB-personer trivdes på arbeidsplassen, og var et av målene for en av de tidligere handlingsplanene som er gjennomført. Den viste blant annet at mange transpersoner holdt sin identitet hemmelig og at det var mest diskriminering på tekniske arbeidsplasser og på skoler (Grønningsæter og Lescher-Nurland, 2010). Videre kommer det frem i handlingsplanen at store ungdomsskoleklasser har fått møte representanter fra FRI (Bergen kommune, 2017, s.4). Dette var imidlertid før 2017, å dømme ut ifra at dette er under «oppnådde mål». Spørsmålet er hva har skjedd siden da? Kompetanseheving på feltet har vært med i styringsdokumenter siden den nasjonale handlingsplanen «Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012» (Barne- og likesillingsdepartementet, 2009, s.5). Man kan fra Bergens handlingsplan for 2017-2021 få inntrykk av at man oppfatter dette som et mål som er nådd etter en gangs gjennomføring av elevmøter med FRI. Dette er en merkelig måte å tenke kompetanseheving på i en sammenheng hvor elevkull kommer og går hvert år. Kan det tenkes at - siden tematikken ikke ble løftet frem igjen på regjeringsnivå før i 2021 – kommunen fant at det var andre ting det var viktigere å sette fokuset sitt på? Her kan vi igjen trekke inn Foucaults poeng om at hvordan en snakker om ting, og hvordan ting blir løftet frem, er maktutøvelse (Egeland & Jegerstedt, 2017, s. 71). Dersom regjeringen slutter å understreke et temas viktighet ved å nevne det, kan det se ut til at forståelsen av at det er uviktig raskt forplanter seg nedover i styringsnivåene.

I 2021 kom den nye handlingsplanen fra regjeringen *Trygghet, mangfold, åpenhet* (Kulturdepartementet, 2021) og levekårsundersøkelsen *Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår* (Anderssen et al., 2021). Der blir det igjen lagt vekt på kompetanseutvikling, så det blir spennende å se hva som skjer videre i Bergen kommune angående tematikken nå som handlingsplanen *Regnbuebyen Bergen* er ferdig og arbeidet med ny handlingsplan for 2022-2026 er i gang (Blich, 2022).

7.1.2 Handlingsplan 2020-2023 for kjønns- og seksualitetsmangfold (Harstad)

Dette er den første handlingsplanen som er direkte siktet inn mot de av oss som bryter med seksualitets- og kjønnsnormene i Harstad kommune. Det samme målet som FRI presenterer i sine kurs, blir nevnt i innledningen, med noen justeringer: «Alle som bor og oppholder seg i Harstad skal åpent og fritt kunne leve sine liv basert på likeverd og gjensidig respekt, uavhengig av kjønn, seksualitet, hvem man forelsker seg i, hvem man velger og leve sammen med og hvordan man velger å uttrykke sin identitet» (Harstad kommune, 2020, s. 5). Dette sitatet fra FRI antyder et samarbeid mellom kommunen og interesseorganisasjonen, et inntrykk som ble styrket av det kurset jeg observerte som var for lærere var for ansatte i Harstad kommune, som nevnt i kapittel 6. Harstad bruker «Attraktiv hele livet» som en visjon for kommunen. Målet nevnt ovenfor er nedfelt i denne visjonen (Harstad kommune, 2020, s.5).

Harstad nevner i sin handlingsplan at seksualundervisningen ofte ikke går inn på dette med kjønnsidentitet og seksualitet – men at det ofte er reproduksjon og sex mellom kvinne og mann som dominerer undervisningen (Harstad kommune, 2020, s.7). Dette er et viktig tema de tar opp, da det er en god illustrasjon av heteronormativiteten lærebøker ofte er påvirket av. Dette poenget ble også diskutert i kapittel 5: den enkelte lærerens verdier har noe å si for hvordan seksualundervisninger blir lagt opp. Blir den ofte heteronormativ slik som handlingsplanen til Harstad beskriver? FRI nevner i kursene sine normkritisk pedagogikk – for eksempel det å ta opp på en kritisk måte i klasserommet det stereotypiske bilde av en familie som gjerne er avbildet i læreboken. Harstads handlingsplan går imidlertid ikke spesifikt inn på denne typen pedagogikk, men tar opp at vi må styrke mangfoldet og legge

grunnlag for at ikke «de av oss som bryter med kjønns- og/eller seksualitetsnormen fremstilles som avvik fra normalen» (Harstad kommune, 2020, s.13).

Tiltakene som blir presentert i handlingsplanen settes i disse kategoriene: Barnehage og skole, fritid og samfunn, helse og omsorg, hjelpetjenester, og Oppfølging, gjennomføring og evaluering. Alle kategoriene har tiltaket om kompetanseheving som nummer en. Et annet tiltak som er felles for alle bolkene er «oppdatert informasjon» (Harstad kommune, 2020). Dette er tiltak som er overkommelige, da de allerede har begynt med kurs, som beskrevet i kapittel 6.

7.1.3. sammenligning av de to handlingsplanene

En viktig forskjell på Bergens og Harstads handlingsplaner er hvordan de snakker om de av oss som bryter med kjønns- og seksualitetsnormene. Bergen sin handlingsplan bruker «gjøre hverdagen enklere for personer som bryter med kjønnsnormene» (Bergen kommune, 2017, s. 15) og «Transpersoner er et paraplybegrep for personer som har et utseende eller identitet (fulltid, deltid eller av og til) som uttrykker et annet kjønn enn det som ble registrert for dem ved fødsel.» (Bergen kommune, 2017, s.6). Dette er former for språkbruk som diskutert i kapittel 6, bidrar til å distansere de av oss som bryter med kjønns- og seksualitetsnormene fra resten av fellesskapet. Harstad bruker «de av oss som bryter med kjønnsnormene» (Harstad kommune, 2020, s.7). Dette er FRIs anbefalte formulering, de mener det er den beste og mest inkluderende måten å omtale de av oss som bryter med kjønns- og seksualitetsnormene.

Med tanke på at Bergen har vært gjennom hele tre perioder med handlingsplaner mens Harstad fremdeles er i sin første planperiode, ligger Bergen kommune foran med tanke på hvor lenge slike planer har eksistert. Kanskje det at Harstad kommune nettopp har opprettet en slik plan bidrar til et tydeligere fokus på feltet enn i Bergen kommune, hvor man har hatt handlingsplaner siden 2007 og dermed kanskje har blitt mer uinteressert og avslappet i forhold til å gjennomføre dem? Som nevnt, er representanter fra FRI med på utarbeidelsen av handlingsplanene for begge kommunene. Dette er viktig synes jeg, for at de av oss som bryter med kjønnsnormene blir en del av handlingsplanen – og at ikke mennesker som ikke har dyp kompetanse om temaet snakker for en minoritetsgruppe. Samtidig ser vi at

deltakelse fra FRI ikke innebærer at handlingsplanene nødvendigvis blir like fokuserte og gode, eller at de blir fulgt opp like grundig.

Bergen kommune har mål som handler om kunnskapsformidling til elever, der det ambisiøse målet er at FRI skal innom klassene - noe Harstad ikke har. Derimot virker Harstad kommune bedre på den faktiske gjennomføringen av planen og har flere oppnåelige mål som fokuserer på kompetanseheving blant ansatte i kommunen. En likhet mellom handlingsplanene er at de tar opp at de som jobber i skolen/barnehagen, må formidle at en familie kan ha mange ulike former – og ikke det stereotypiske mor – far.

Nå skal vi ta for oss intervjuet med en ansatt i Harstad kommune som har jobbet med både utviklingen og gjennomføringen av kommunens handlingsplan, som er en sentral del i dette kapitlet. Her skal det sees på hvordan kommunen jobber med handlingsplanen, og i hvilken grad dette arbeidet korresponderer med nasjonale styringsdokumenter og det FRI presenterer i kursene sine.

7.2 Intervju med ansatt i Harstad kommune som jobber med gjennomføringen av handlingsplanen for kjønns- og seksualitetsmangfold (2020-2023)

Intervjuet med en ansatt i Harstad kommune ble utført i desember 2021. Som nevnt var det ene FRI-kurset jeg observerte for ansatte i Harstadskolen, og det var kontaktpersoner i FRI som fikk i stand intervjuet for meg. Informanten var med på utarbeidelsen av handlingsplanen for Harstad kommune, som dermed gjorde h*n var svært relevant for oppgaven.

Intervjuet foregikk over Zoom, på grunn av distansen og korona-pandemien. Det hadde en tidsramme på ca. 30 minutter. Som nevnt i metodekapitlet var det et semistrukturert intervju, og fløt som en samtale hvor det ble stilt spørsmål som var relevant for denne oppgaven og hvor intervjuobjektet kunne komme med innspill. Intervjuet baserte seg på handlingsplanen for kjønns- og seksualitetsmangfold til Harstad kommune, og eventuelle tiltak/undervisning kommunen har når det gjelder kjønnsidentitetstematikken.

Innledningsvis ble det spurt om hvorfor kommunen lagde denne planen, da kom svaret:

Det ble laget handlingsplan på grunn av at det ble etterlyst politisk og av interesseorganisasjoner, som da blant annet FRI. Dermed skapte vi en arbeidsgruppe, der vi fant fort ut av at dette var ett kunnskapsområde vi visste lite om.

Som det blir nevnt tidligere er dette den første handlingsplanen Harstad har på dette området. Handlingsplanen regjeringen kom ut med i 2021, nevner at kompetanseheving er et mål, så at handlingsplanen til Harstad har vært etterlyst politisk og fra FRI er trolig. Det kommer også frem her at det er et kunnskapsområde de visste lite om. Dette korresponderer med diskusjonen i kapittel 5 om at dette er et tema som fortsatt er gjenstand for berøringsfrykt, og som nevnt i handlingsplanen *Trygghet, mangfold, åpenhet* (2021) trenger vi fortsatt mer kunnskap på feltet. Det er derimot underlig at det ikke har blitt tatt tak i tidligere, da kompetanseheving har vært en gjengående tematikk i handlingsplanene fra regjeringen siden 2009 (Barne- og likesillingsdepartementet, 2009, s.5).

Da forskeren spurte hvor stor plass kjønns mangfold får i undervisningen ble informanten litt stille før h*n svarte:

Ungdomsskoleelevene jobber med seksualitet og grensesetting, men det er en veldig liten del som handler om kjønns mangfold. Det er ikke så viktig om det er noe stort tema, men det er viktigere hvordan en snakker om det. Det er viktig å skape et miljø i klasserommet der en kan tørre å være den man er. Dette går sammen med det å skape gode læringsarenaer og ha kompetanse, og tenke gjennom hvordan en snakker om ting. Vi kan enkelt bytte ut den stereotypiske familieversjonen som er vist på google, til en mer moderne og mangfoldig familie i klasserommet. For eksempel hvis en skal se filmer i klasserommet, går det an å finne filmer hvor det er personer som bryter med kjønnsnormene i hovedrollen. For å gi et eksempel på at det er helt normalt, og trygt å være seg selv.

Foucaults maktdiskurs er relevant også her, da informanten nevner at hvordan en snakker om ting har noe å si for hvordan miljøet på skolen blir (Egeland & Jegerstedt, 2017). Om jeg

skal komme med kritikk til dette svaret – er det at elevene trenger mer undervisning om kjønns- og seksualitetsmangfold, dette er noe som kan være med på å trygge elevene mer. Eksponering av tematikken er med på å utvikle elevene, som FRI nevner i kursene sine er det viktig med normkritisk pedagogikk allerede i en tidlig alder. Som Aasland (2015, s.15) beskriver kan barn ha et forhold til egen seksualitet i trygge omgivelser helt ned til 5års alderen. Kritikken min støttes også av NRK-programmet Folkeopplysningen sin episode om transtematikken, der viktigheten av at temaet tas opp i klassen understrekes (<https://tv.nrk.no/serie/folkeopplysningen/2022/KMTE31009321>). Det kommer frem i programmet at mange av elevene ikke har nok kunnskap til å svare på hvor mange kjønnsidentiteter det kan være. Det viser at det ikke bare er voksne som trenger kompetanseheving, men også barn og unge.

Informanten fra Harstad kommune refererte videre til det normkritiske blikket og normkritisk pedagogikk, som ble nevnt i kursene med FRI jeg observerte (se kap. 6). H*n nevnte eksempelet med det typiske, heteronormative familiebildet som dukker opp når en søker på google, og viktigheten av å diskutere dette på en kritisk måte i klassen. H*n nevnte også viktigheten av å ha et støttende miljø rundt seg for å kunne utvikles til et lykkelig menneske som er tilfreds med seg selv, som understreket i FRIs kurs, og som også Aasland (2015) nevner i teorikapittelet.

Videre forteller informanten at h*n er den ansvarlige for at kommunen skal få den kursingen og kompetansehevingen som er en del av tiltakene til handlingsplanen både fra regjeringen, og fra kommunens egen handlingsplan for kjønns- og seksualitetsmangfold. H*n har fått dette ansvaret fordi *«det er mer styrete om hver rektor selv skal ha ansvar for å kontakte FRI for å ha kurs. De har mye annet på tapeten og det kan bli glemt.»*

Her kommer informanten med et godt poeng, at én person burde holde styr på kommunens bestilling av kurs – da vet en også om kompetansehevingen blir gjennomført. Dette er tiltak og mål regjeringens handlingsplan *Trygghet, mangfold og åpenhet* (2021) jobber for at hele landet skal ha. Dette er også mål som FRI jobber med å realisere, i godt samarbeid med kommuner og regjeringen. Ifølge handlingsplanen for Bergen kommune er det skolenes eget

ansvar å bestille kursing fra FRI. Det kan se ut til at Harstad har funnet en mer effektiv løsning på denne oppgaven.

«Hva legges mest vekt på i handlingsplanen?»

Vi ville ha noe som kunne gjennomføres, vi vektla den språklige formen i handlingsplanen. Og vi gikk fra å ha mange tiltak, til de få og oppnåelige som er til stede. Vi vil at informasjonen skal ut til alle og at dette er spesielt viktig – dette er noe vi setter høyt. I første omgang handler det om lærere som er ansatt i kommunen, men i neste trinn vil vi at SFO-ansatte og assistenter skal få tilbud, som en del av den neste handlingsplanen. Kanskje vi i neste omgang kan ha noe spesifikt for elevene, eller klassetrinn der det vil være mest hensiktsmessig. Men det er ingen klar plan enda på hva som skal gjøres videre.

Harstad kommune har tydelig lagt seg på en pragmatisk linje i arbeidet med planen, og bestemt seg for at det ikke er vits å lage seg tiltak og mål en ikke klarer å overholde. *Handlingsplanen 2020-2023 for kjønns- og seksualitetsmangfold* er som sagt den første handlingsplanen innen tematikken som Harstad kommune har konstruert. Dermed kan det argumenteres for at det var et klokt valg å fokusere på kunnskapsformidling. Siden lite så langt er gjort i kommunen kan man hevde at mer spesifikke tiltak rettet mot elevene ikke er relevante enda, fordi lærerne ikke har nok kunnskaper til å sette i verk slike tiltak for eksempel i skolen. Berøringsangst blir nevnt av informanten, og at temaet er lite forsket på – dermed er det viktig med kompetansehevingen.

Informanten nevner også at den videre planen er at assistenter og SFO-ansatte skal få kursing – og elever på de klassetrinnene der det er mest hensiktsmessig. Hvem bestemmer når det er hensiktsmessig, og hva er kravene for at det er hensiktsmessig? I kapittel 5.1.4 snakker vi om endring av juridisk kjønn, som kan utføres allerede når barnet er 6 år sammen med de/den foresatte (Lov om endring av juridisk kjønn, 2016, §4). Dermed burde dette være noe en snakker om ganske tidlig. Dette er noe FRI også mener, med grunnlag i at de trekker opp kompetansemål helt ned til 2. trinn som kan brukes til å ta opp tematikken, som blir diskutert i kapittel 6.2.

Noe som også kommer frem i intervjuet er at etter at handlingsplanen ble satt i gang er folk blitt mer åpen rundt temaet. Dette kan tyde på at det å etablere en handlingsplan har vært til stor hjelp, kanskje de følte de kunne være mer seg selv når kommunen viser at dette er så viktig at det fortjener egen handlingsplan? Dette bringer oss tilbake til Foucaults teori, når noe blir tatt opp av folk med «makt» blir det lettere å snakke om det – og gjerne å være seg selv.

7.3 Konklusjon

Det er vanskelig å si noe om hvor langt Bergen kommune har kommet innen kjønns- og seksualmangfolds tematikken, da det ikke har vært mulig å få et intervju. Men utfra gjennomgangene av de to kommunenes handlingsplaner i begynnelsen av kapittelet og feltsamtaler, kan det virke som om det for øyeblikket er lite fokus på temaet i Bergen. Dette kan som sagt ha noe med at det etter tre handlingsplaner er «gammelt nytt», mens Harstad har mer fokus på det nå på grunn av at deres handlingsplan er den første av sin sort. Dette kan bidra til at temaet føles nytt og dagsaktuelt, og at det derfor jobbes ekstra med det nå. Intervjuet med den ansatte i Harstad kommune styrker inntrykket av handlingsplanen, og gir ett inntrykk av at planen blir jobbet med jevnt og trutt med gode forutsetninger, og blir godt møtt i lokalmiljøet.

Levekårsundersøkelsen fra 2021 (Anderssen et al., 2021) har blant annet fått Bergen kommune til å jobbe med en ny handlingsplan, som skal gjelde for 2022-2023. Fokuset i denne planen skal være kunnskapsformidling blant ansatte i kommunen (Blich, 2022), her kommer FRIs kursing inn. Som sagt har ikke Vestland fylkeskommune hatt «Rosa kompetanse skole» kurs på lenge, så nå som det skal komme ny handlingsplan blir det spennende å se om dette blir gjennomført. Den nye handlingsplanen (2022) for Bergen kommune tar også utgangspunkt i internasjonalt engasjement blant annet via *Rainbow Cities Network*, som også er et satsningsområde regjeringens handlingsplan (2021) vektlegger (se kap.5).

Til slutt skal hovedfunnene som er kommet frem i oppgaven gjennomgås, spesielt med tanke på oppgavens problemstilling og forskningsspørsmål.

8.0 Avslutning

Norsk politikk på kjønnsidentitetsfeltet har kommet en lang vei siden homoparagrafen §213 ble oppløst. Et viktig poeng her er at vi fortsatt har en vei å gå. Likevel har vi gått fra først en biologisk forståelse av kjønn til en konstruktivistisk forståelse, og nå beveger vi oss i retning av en mer åpen og frioppfatning av kjønn hvor det at individet kan utfolde seg og være den h*n er viktigere enn hvorfor h*n er som h*n er. Som henger sammen med hvordan Butler beskriver å gjøre kjønn (Butler, 1990, s.180). Loven om endring av juridisk kjønn (Lov om endring av juridisk kjønn, 2016, §2), har og vært med på å utvikle samfunnet i en mer åpen tankegang.

Nyere norske styringsdokumenter tar med ikke-binæritet i sammenheng med kjønnsidentitetstematikken. Gjeldende Læreplan legger mer vekt på mangfold, i stedet for å uttrykke forventninger om at man må være jente eller gutt, som LK06 gjorde: «gje døme på rettar barn har, og ulike forventningar jenter og gutar møter i kvardagen, og samtale om korleis forventningane kan opplevast» (Utdanningsdirektoratet, 2013). Fagfornyelsen har gått videre og jobber for et mer mangfoldig samfunn hvor alle skal bli inkludert, dermed blir ordet kjønn brukt heller enn jente/gutt (se kap.5). Det er rimelig å se denne utviklingen i lys av maktdiskursen til Foucault. Hvordan ulike styringsdokumenter snakker om tematikken, og ikke minst hva de ikke snakker om, er med på å forme miljøet rundt oss og hvordan vi tenker om det.

Arbeidet FRI gjør spiller en stor rolle i samfunnet, de sitter på ekstremt stor makt – til å gjøre en forskjell. I samarbeidet med staten gjør de det beste ut av det, for å utvide handlingsrommet til både voksne og barn. Kjønn og seksualitet er et tema mange synes er vanskelig og et tema mange unngår. Kanskje det er derfor transkjønnede blir beskrevet på en «delikat» måte i styringsdokumentene? Fordi vi er så redd for å trakke på noen tær? Her kommer denne berøringsfrykten inn igjen, som bli nevnt opp til flere ganger gjennom hele studien både i intervju, av FRI, og i levekårsundersøkelsene. Kommunale skolemyndigheter arbeider sammen med FRI for å kompetanse heve ansatte innenfor kjønnsidentitetstematikken. Som det kommer frem i intervjuet med ansatt i Harstad

kommune (se kap.7) er det ikke eksplisitte tiltak i skolen, men det jobbes i første omgang for at lærere i skolen skal kurses. Dette er for at lærerne skal kunne møte barn- og unge som berøres av temaet på en trygg og god måte.

I den generelle pedagogiske opplæringen i lærerutdannelsen 1-7.trinn – er normkritisk pedagogikk noe som har blitt tatt opp en gang i løpet av 5 år. Etter å dømme etter denne studien, vil denne typen pedagogikk være til stor hjelp når det kommer til å undervise om kjønnsidentitetstematikken på en god måte. Denne formen for pedagogisk arbeid kan en trekke inn i alle undervisningstimer – det trenger ikke ta en stor del, men bare helt enkelt handle om hvordan stereotypiske forestillinger kan være med på å begrense handlingsrom. Det kan også bidra til å være med på å skape visse forventninger om hva som er normalt og hvordan et menneske skal opptre. Det er en ingen fasit, men vi trenger å være mer kritisk og åpen.

9.0 Litteraturliste

- Aasland, W, M. (2015). *Barna og seksualiteten*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Almås, E & Benestad, P, E, E. (2017). *Sexologi i praksis*. (utg. 3). Oslo: Universitetsforlaget.
- Andersen, N., Eggebø, H., Stubberud, E. & Holmelid, Ø. (2021). *Seksuell orientering, kjønns mangfold og levekår: resultater fra spørreundersøkelsen 2020*.
https://www.bufdir.no/globalassets/global/nbbf/kjonn_identitet/seksuell_orientering_kjonnsmangfold_og_levekar_resultater_fra_sporreundersokelsen_2020.pdf
- Arvola, Ø. (2021, 19. august). *Harstad vokser mest i nord*. Harstad kommune.
<https://www.harstad.kommune.no/?id=6404178>
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2008). *Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner (2009-2012)*. Regjeringen.
https://www.regjeringen.no/globalassets/upload/bld/handlingsplaner/hpl_lhbt_september_2008.pdf
- Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet. (2013). *Regjeringens handlingsplan: Bedre livskvalitet for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner 2009-2012 (2013)*. (RAPPORT – 2013). Direktoratet for forvaltning og økonomistyring.
https://kudos.dfo.no/files/8c9/8c93703a4a0b9e50da44dbf381f52e4ff79c14567996edd9720fafc15fa494da/Evaluering_lhbt_handlingsplan_2009_2012.pdf
- Befring, E. (2015). *Forskningsmetoder i utdanningsvitenskap*. Oslo: Cappelen Damm AS.
- Berge, B. (2021, 9. juni). Paragraf 213 (seksuell omgang mellom menn som straffbart forhold). I *Store Norske Leksikon*. https://snl.no/Paragraf_213_-_seksuell_omgang_mellom_menn_som_straffbart_forhold
- Bergen kommune. (2021). *Regnbuebyen Bergen - Plan for kjønns- og seksualitets mangfold*. Bergenkommune.
<https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/planer-i-kommunen/informasjon-om-enkeltplaner/byradsavd-for-kultur-mangfold-og-likestilling/regnbuebyen-bergen-plan-for-kjonnso-g-seksualitetsmangfold>

- Berteussen, M., L. (2020, 6. mars). Androgyn. I *Store Norske Leksikon*.
<https://sml.snl.no/androgyn>
- Blich, L, V. (2022, 3.Mars). *Skal starte rullering av Plan for kjønns- og seksualitetsmangfold*. Hentet 3. mai 2022 fra
<https://www.bergen.kommune.no/politikk/byradet/behandlede-saker/kultur-og-idrett/skal-starte-rullering-av-plan-for-kjonnsog-seksualitetsmangfold>
- Butler, J (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London: Routledge.
- Cohen-Kettenis, P. T., & Gooren, L. J. (1999). *Transsexualism: a review of etiology, diagnosis and treatment*. *J Psychosom Res*, 46(4), 315-333.
- Dalland, O. (2012). *Metode og Oppgaveskriving*. (5.utg). Oslo: Gyldendal.
- Diskrimineringsloven om seksuell orientering. (2013). *Lov om forbud mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk (diskrimineringsloven om seksuell orientering)* (LOV-2013-06-21-58). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NLO/lov/2013-06-21-58>
- Egeland, C (2017). Posthumanitet, teknologi og biologi. I E. Mortensen m.fl. (Red.), *Kjønnteori* (s.319-321). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Egeland, C & Jegerstedt, K (2017). Diskursiv tilnærming. I E. Mortensen m.fl. (Red.), *Kjønnteori* (s. 70-73). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Endringslov til ekteskapsloven. (2008). *Lov om endring i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonslova, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par)* (LOV-2008-06-27-53). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/2008-06-27-53>
- Endringslov til straffeloven. (1981). *Lov om endring i straffelovens §135 a og §349 a (forbud mot diskriminering av homofile)* (LOV-1981-05-08-14). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/LTI/lov/1981-05-08-14>
- Folkehelseinstituttet. (2020, 23. juni). *Menn som har sex med menn og smittevern – veileder for helsepersonell*. FHI. Hentet den 5. mai 2022 fra
<https://www.fhi.no/nettpub/smittevernveilederen/temakapitler/14.-menn-som-har-sex-med-menn-og-sm/>

- Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger. (2017). *Forskrift om felles rammeplan for helse- og sosialfagutdanninger* (FOR-2017-09-1353). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-09-06-1353>
- Forskrift om plan for grunnskolelærerutdanning, trinn 1-7. (2016). *Forskrift om rammeplan for grunnskolelærerutdanning for trinn 1-7* (FOR-2016-06-07-860). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-06-07-860>
- FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. (= uten år). Hentet 29. april 2022 fra <https://www.foreningenfri.no/>
- FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. (= uten år). *Begreper*. Hentet 29. april 2022 fra <https://www.foreningenfri.no/informasjon/begreper/>
- FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold og Skeiv ungdom. (2021, februar). *Ja til innføring av tredje juridiske kjønn*. Trejuridiskekjønn. Hentet 28. april 2022 fra <https://www.trejuridiskekjønn.no/>
- FRI – foreningen for kjønns- og seksualitetsmangfold. (= uten år). *Oppbygging*. Hentet 29. april 2022 fra <https://www.foreningenfri.no/om-oss/organisasjon/oppbygging/>
- Grønmo, S. (2004). *Samfunnsvitenskapelige metoder*. (2.utg). Bergen: Fagbokforlaget.
- Grønningsæter, B. A., Kristiansen, H. W. & Lescher-Nuland, B. R. (2013). Forskning om holdninger, levekår og livskvalitet. I A. B. Grønningsæter, H. W. Kristiansen & B. R. Lescher-Nuland (Red.), *Holdninger, levekår og livsløp: forskning om lesbiske, homofile og bifile* (s.11-21). Oslo: Universitetsforlaget.
- Grønningsæter, B. A., Lescher-Nuland, R. B., (2010). *Lesbiske, homofile og bifile arbeidstakere i storbyen: undersøkelse blant ansatte i Bergen kommune*. (Fafo-rapport 2010:33). Fagbevegelsens senter for forskning, utredning og dokumentasjon. https://www.fafo.no/media/com_netsukii/20177.pdf
- Hansen, T. M. (2008). Lite kunnskap om diagnosen transseksualisme. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 45(6), 782-783. Hentet 9. mai 2022 fra <https://psykologtidsskriftet.no/kommentar/2008/06/lite-kunnskap-om-diagnosen-transseksualisme>

- Harstad kommune. (2020). *Handlingsplan 2020-2023 for kjønns- og seksualitetsmangfold*. Harstad kommune.
<https://harstad.kommune.no/eknet/docs/pub/DOK03033.pdf>
- Helsedirektoratet. (2015, april). *Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn. Utredning av vilkår for endring av juridisk kjønn og organisering av helsetjenester for personer som opplever kjønnsinkongruens og kjønnsdysfori*. Helsedirektoratet.
<https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/rett-til-rett-kjonn/Rett%20til%20rett%20kjonn.pdf/> /attachment/inline/89b65888-87de-4074-84c3-60fb7548894c:9d80eb4b76bdfa56be839976ae47a7ee8faf613f/Rett%20til%20rett%20kjonn.pdf
- Helse- og omsorgsdepartementet. (2017, august). *Mestre hele livet: Regjeringens strategi for god psykisk helse (2017-2022)*. Regjeringen.
https://www.regjeringen.no/contentassets/f53f98fa3d3e476b84b6e36438f5f7af/strategi_for_god_psykisk-helse_250817.pdf
- Jagose, A (1996). *Queer Theory: An introduction*. USA: New York University press.
- Jegerstedt, K (2017). Judith Butler. I E. Mortensen m.fl. (Red.), *Kjønnsteori* (s.74-86). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Kim Tønseth. (2020, 10. mai). Oslo universitetssykehus: Nasjonal behandlingstjeneste for kjønnsinkongruens. Hentet fra
<https://forskningsprosjekter.ihelse.net/senter/rapport/L-OUS-21/2020>
- Kulturdepartementet. (2021, juni). *Trygghet, mangfold og åpenhet: Regjeringens handlingsplan mot diskriminering på grunn av seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk og kjønnskarakteristika 2021-2024*. Regjeringen.
https://www.regjeringen.no/contentassets/023227879f06471793113a7f116e71b9/210624-handlingsplan-lhbtq_.pdf
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – prinsipper for læring, utvikling og dannning*. Fastsett som forskrift. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020.
<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/folkehelse-og-livsmestring/?lang=nob>

- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Overordnet del – prinsipper for læring, utvikling og dannning*. Fastsatt som forskrift. Læreplanverket for kunnskapsløftet 2020.
<https://www.udir.no/lk20/overordnet-del/prinsipper-for-laring-utvikling-og-danning/tverrfaglige-temaer/demokrati-og-medborgerskap/?lang=nob>
- Kvernmo, G. (2005). Intervju som metode – barn/unge som informanter. In *Student som forsker i utdanning og yrke: Vitenskapelig tenkning og metode*. (s. 66-80). Lillestrøm: Høgskolen i Akershus. Hentet fra <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/20.500.12199/208/studenten.pdf?sequence=1&isAllowed=y#page=35>
- Langfeldt, T. (2000). *Barns seksualitet*. Oslo: Pedagogisk forum.
- Likestillings- og diskrimineringsloven -ldl. (2017). *Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (likestillings- og diskrimineringsloven)* (LOV-2017-06-16-51). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2017-06-16-51>
- Loodtz, A-K. (2021, 24. juni). *Befolkning*. Bergen kommune. <https://www.bergen.kommune.no/omkommunen/fakta-om-bergen/befolkning/befolkning>
- Lov om endring av juridisk kjønn. (2016). *Lov om endring av juridisk kjønn* (LOV-2016-06-17-46). Lovdata. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-46>
- Meirmans, S (2017). Joan Roughgarden. I E. Mortensen m.fl. (Red.), *Kjønnsteori* (s.333-339). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Mortensen, E (2017). Psykoanalytisk tilnærming. I E. Mortensen m.fl. (Red.), *Kjønnsteori* (s. 22-35). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Mortensen, E & Jegerstedt, K (2017). Seksualitetsteori og skeiv teori. I E. Mortensen m.fl. (Red.), *Kjønnsteori* (s. 288-291). Oslo: Gyldendal Akademisk.
- Musted, E (2019). Viktoriatiden. I *Store Norske leksikon*. Hentet 14. april 2022 fra <https://snl.no/Viktoriatiden>
- Opplæringslova - oppl. (1998). *Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa* (LOV-1998-07-17-61). Lovdata. https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61/KAPITTEL_11
- Ot. Prp. Nr. 5 (1971-72). *Om lov endringer i den alminnelige borgerlige straffelov 22.mai 1902 nr. 10.: Tilråding fra justis- og politidepartementet 24. september,*

godkjent ved kongelig resolusjon samme dag. Justis- og politidepartementet.

https://stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1971-72&paid=4&wid=a&psid=DIVL268&pgid=a_0201

- Prop. 121 S (2018-2019). *Opptrappingsplan for barn og unges psykiske helse (2019-2024)*. Helse- og omsorgsdepartementet.
<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop.-121-s-20182019/id2652917/>
- Roosevelt, D, F [Bilde]. (1884). Hentet 3. mai 2022 fra
<https://www.smithsonianmag.com/arts-culture/when-did-girls-start-wearing-pink-1370097/>
- Røthing, Å. (2007). Homonegativisme og homofobi i klasserommet. Marginaliserte maskuliniteter, disiplinerende jenter og rådville lærere. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 7(1), 27-51.
<https://journals.hioa.no/index.php/ungdomsforskning/article/view/1098/961>
- Sandal, S. (2017). «En særlig trang til å ville forandre sitt kjønn»: *Kjønnskiftebehandling i Norge 1952-1982* [Masteroppgave, Universitetet i Bergen]. BORA vitenarkiv. <https://bora.uib.no/bora-xmlui/bitstream/handle/1956/16759/His-350.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Spargo, T (1999). *Postmodern Encounters: Foucault and Queer theory*. UK: Icon Books LTD.
- St.prp. nr. 63 (1997-98). *Om opptrappingsplan for psykisk helse 1999-2006: Endringer i statsbudsjettet for 1998*. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/stprp-nr-63-1997-98-/id201915/?ch=1>
- Straffeloven. (2005). *Lov om straff* (LOV-2005-05-20-28). Lovdata.
<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-05-20-28>
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan 4.trinn i Naturfag (NAT1-03)*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/NAT1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-4.-arstrinn>
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan 7.trinn i Naturfag (NAT1-03)*. Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/NAT1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemal-etter-7.-arstrinn>

- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan 10.trinn i Naturfag* (NAT1-03). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/NAT1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemaal-etter-10.-arstrinn>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 4.trinn i Naturfag* (NAT01-04). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/nat01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv80?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 7.trinn i Naturfag* (NAT01-04). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/nat01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv80?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan 2.trinn i Norsk* (NOR1-05). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/NOR1-05/Hele/Kompetansemaal/kompetansemaal-etter-2.-arstrinn>
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan 7.trinn i Norsk* (NOR1-05). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/NOR1-05/Hele/Kompetansemaal/kompetansemaal-etter-7.-arstrinn>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 2.trinn i Norsk* (NOR01-06). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/kompetansemaal-og-vurdering/kv116?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 4.trinn i Norsk* (NOR01-06). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/nor01-06/kompetansemaal-og-vurdering/kv109?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2015). *Læreplan 7.trinn i KRLE* (RLE1-02). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/RLE1-02/Hele/Kompetansemaal/etter-7.-arstrinn>
- Utdanningsdirektoratet. (2015). *Læreplan 10.trinn i KRLE* (RLE1-02). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/RLE1-02/Hele/Kompetansemaal/etter-10.-arstrinn>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 4.trinn i KRLE* (RLE01-03). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/rle01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv176>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 7.trinn i KRLE* (RLE01-03). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/rle01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv177>
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan 4.trinn i Samfunnsfag* (SAF1-03). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemaal-etter-4.-arssteget>
- Utdanningsdirektoratet. (2013). *Læreplan 7.trinn i Samfunnsfag* (SAF1-03). Hentet fra <https://www.udir.no/kl06/SAF1-03/Hele/Kompetansemaal/kompetansemaal-etter-7.-arssteget>

- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 2.trinn i samfunnsfag* (SAF01-04). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv148?lang=nob>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 4.trinn i samfunnsfag* (SAF01-04). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv145>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 7.trinn i samfunnsfag* (SAF01-04). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv146>
- Utdanningsdirektoratet. (2020). *Læreplan 10.trinn i samfunnsfag* (SAF01-04). Hentet fra <https://www.udir.no/lk20/saf01-04/kompetansemaal-og-vurdering/kv147>
<https://www.udir.no/lk20/rle01-03/kompetansemaal-og-vurdering/kv176>
- Teigen, H, K & Rzadkowska, J (2020). Sigmund Freud. I *Store Norske leksikon*.
https://snl.no/Sigmund_Freud
- Thagaard, Tove (2009). *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Tveiter, L. (2019, 17. April). *Rett og seksuell orientering – et tilbakeblikk*. I Lovdata.
https://lovdata.no/artikkel/rett_og_seksuell_orientering__et_tilbakeblikk/2408
- Rebbestad, S. (2019, 3. januar). *Jussforskning: Juridisk kjønnskifte*. Juridika.
<https://juridika.no/innsikt/jussforskning-juridisk-kjønnskifte>
- van der Ros, J. (2013). *Alskens folk: Levekår, livssituasjon og livskvalitet for personer med kjønnsidentitetstematikk*. Likestillingscenteret.
<https://sokogskriv.no/referansestiler/apa-7th.html#nettside-med-forfatter>
- Whittle, S., L. Turner, L. & Al-Alami, M. (2007). *Engendered penalties: transgender and transsexual people's experiences of inequality and discrimination*. Wetherby: Equalities Review.
https://www.researchgate.net/publication/265032393_Engendered_Penalties_Transgender_and_Transsexual_People%27s_Experiences_of_Inequality_and_Discrimination
- WHO – World Health Organization. (2019). *International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems (ICD)*. Hentet 3.Mai 2022 fra <https://www.who.int/standards/classifications/classification-of-diseases>

10. Vedlegg

10.1 Informasjonsskriv

Vil du delta i forskningsprosjektet *Transelever, og hvordan skolen tilrettelegger?*

Dette er et spørsmål til deg om å delta i et forskningsprosjekt hvor formålet er å finne ut hvordan skoler tilrettelegger for transelever. I dette skrivet gir vi deg informasjon om målene for prosjektet og hva deltakelse vil innebære for deg.

Formål

I min masteroppgave vil jeg gjerne finne ut hvilke tiltak skoler har for å tilrettelegge for transelever. Dette er et tema hvor det ikke er mye norsk forskning på, i skolesammenheng. Derfor et viktig og givende masterprosjekt. Studien min ser på hvordan ulike aktører håndterer kjønnsidentitetstematikken. Med forskerspørsmålene;

- Hvordan diskuteres temaet i relevante norske styringsdokumenter, og hvor stor oppmerksomhet vies det?
- Hvordan fortolker interesseorganisasjonen FRI signalene i styringsdokumentene, og hvordan kommer dette til uttrykk i deres kunnskapsformidling?
- Hvordan jobber noen kommunale skolemyndigheter for å ivareta ansvaret de er pålagt for å ivareta temaet og de elevene det spesielt berører?

Hvem er ansvarlig for forskningsprosjektet?

Høgskolen på Vestlandet avdeling Bergen som er ansvarlig for prosjektet.

Hvorfor får du spørsmål om å delta?

Fordi du/dere har erfaringer og/eller jobber innen kjønns- og seksualitetsmangfold. Med ulik bakgrunn.

Hva innebærer det for deg å delta?

Dette innebærer å være med på et intervju/samtale angående temaet kjønns- og seksualitetsmangfold. Der det vil bli spurt spørsmål rundt tiltak i skolen for tilrettelegging og inkludering, egen erfaring, hvordan temaet blir brukt i skolesammenheng,

Det er frivillig å delta

Det er frivillig å delta i prosjektet. Hvis du velger å delta, kan du når som helst trekke samtykket tilbake uten å oppgi noen grunn. Alle dine personopplysninger vil da bli slettet. Det vil ikke ha noen negative konsekvenser for deg hvis du ikke vil delta eller senere velger å trekke deg.

Ditt personvern – hvordan vi oppbevarer og bruker dine opplysninger

Vi vil bare bruke opplysningene om deg til formålene vi har fortalt om i dette skrivet. Vi behandler opplysningene konfidensielt og i samsvar med personvernregelverket.

- Student og veileder vil ha tilgang.
- Navn og kontaktopplysninger vil være kodet og lagret på egen navneliste adskilt fra innsamlet data.

Deltakerne i dette masterprosjektet vil ikke kunne gjenkjennes grunnet anonymitet. Skolens navn eller informant vil ikke være navngitt i prosjektet. Utvalget vil få kodet navn i prosjektet. Lydfilene vil være markert med ulike tallkoder som oppbevares separat fra lydopptaker.

Hva skjer med opplysningene dine når vi avslutter forskningsprosjektet?

Opplysningene anonymiseres når prosjektet avsluttes/oppgaven er godkjent, noe som etter planen er innen august 2022. Da vil alle personopplysninger og opptak bli slettet.

Dine rettigheter

Så lenge du kan identifiseres i datamaterialet, har du rett til:

- innsyn i hvilke personopplysninger som er registrert om deg, og å få utlevert en kopi av opplysningene,
- å få rettet personopplysninger om deg,

- å få slettet personopplysninger om deg, og
- å sende klage til Datatilsynet om behandlingen av dine personopplysninger.

Hva gir oss rett til å behandle personopplysninger om deg?

Vi behandler opplysninger om deg basert på ditt samtykke.

På oppdrag fra *Høgskulen på Vestlandet* har NSD – Norsk senter for forskningsdata AS vurdert at behandlingen av personopplysninger i dette prosjektet er i samsvar med personvernregelverket.

Hvor kan jeg finne ut mer?

Hvis du har spørsmål til studien, eller ønsker å benytte deg av dine rettigheter, ta kontakt med:

- *Høgskulen på Vestlandet*, prosjektansvarlig Marit Tjomsland, Marit.Tjomsland@hvl.no, 55585668 og Sofie Storebø, Storebosofie@gmail.com, 46885882.
- Vårt personvernombud: Trine Anikken Larsen, Trine.Anikken.Larsen@hvl.no, [tel:tel:55587682](tel:55587682).

Hvis du har spørsmål knyttet til NSD sin vurdering av prosjektet, kan du ta kontakt med:

- NSD – Norsk senter for forskningsdata AS på epost (personverntjenester@nsd.no) eller på telefon: 55 58 21 17.

Med vennlig hilsen

Marit Tjomsland

Sofie Storebø

(Forsker/veileder)

Samtykkeerklæring

Jeg har mottatt og forstått informasjon om prosjektet *transelever, og hvordan skolen tilrettelegger* og har fått anledning til å stille spørsmål. Jeg samtykker til:

å delta i intervju.

Jeg samtykker til at mine opplysninger behandles frem til prosjektet er avsluttet

---

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

10.2 Intervjuguide

Intervjuet vil basere seg på handlingsplanen for kjønns- og seksualitetsmangfold til Harstad kommune, og tiltak/undervisning av trans/kjønns mangfold.

Handlingsplanen;

- Hva som gjorde at dere lagde denne handlingsplanen?
- Hva legger dere mest vekt på, hvorfor?
- Hvordan ble den møtt av lokalsamfunnet, eventuelt media?
- Hvordan vil du si at dere ligger an?
- Har dere hatt noen konkrete tilfeller eller er det bare prinsipielt? Hvordan handlet dere da?
- Hvilken rolle har skolekontoret i denne planen?

Praksis;

- Hvilke eksempler til eventuelle tiltak har skolene for tilrettelegging og inkludering av transpersoner i kommunen?
- Hvordan blir det undervist om kjønns mangfold, hvor stor del av undervisningen?
- I hvilken grad går en inn på transtemaet?

Rosa-kompetanse

- Hvor ofte har skolene/kommunene rosa-kompetansekurs?
- Hvem tar initiativ til å ta disse kursene, kommunen og/eller rektorer? Er det stor interesse?
- Når begynte dere og ha de? Hvordan er forskjellen i forhold til tidligere opplegg? Og hvorfor valgte dere å gå over til rosa-kompetanse?
- Hvilke klassetrinn er prioritert når kurset skal gjennomføres? Hvorfor?
- Hvordan opplever du engasjementet rundt temaet blant ansatte? Elever?

Til slutt;

- Hvilke erfaringer har du i forhold til temaet rundt kjønn og seksualitetsmangfold i skolen?
- Harstad er jo en by, men ikke storby hvordan vil du si dere forholder dere til tema? Eventuelt hvordan tror du det hadde vært i en mindre by / bygd?

Andre parter av undervisningen (ser om dette er relevant)

- Hvordan synes du læreplanen er oppdatert i forhold til Ik06? I forhold til samfunnets utvikling i dag?
- Hva er bra, og hva er mindre bra?
- Hvordan er det tverrfaglige samarbeidet mellom ansatte og fag?